

Talande böcker och läsande barn

Barn berättar om talboksanvändning

Talande böcker och läsande barn

Barn berättar om talboksanvändning

Upplysningar om innehållet:

© Myndigheten för tillgängliga medier, 2013

Tillgänglig via:

ISBN: 978-91-981060-0-8

Text: Anna Hampson Lundh

Redaktion: Jenny Nilsson, Mia Snygg

Foto: omslag: Marita Forsberg; inlaga: Elliot Elliot

Barnen på fotografierna har ej deltagit i undersökningen.

Formgivning: Gudfar

Layout: Marita Forsberg

Tryck: TMG Tabergs AB, 2013

Förord

UR FN:S KONVENTION OM BARNETS RÄTTIGHETER:

Artikel 12: Åsiktsfrihet och rätten till att bli hörd

1. Konventionsstaterna skall tillförsäkra det barn som är i stånd att bilda egna åsikter rätten att fritt uttrycka dessa i alla frågor som rör barnet, varvid barnets åsikter skall tillmätas betydelse i förhållande till barnets ålder och mognad.
2. För detta ändamål skall barnet särskilt beredas möjlighet att höras, antingen direkt eller genom företrädare /.../

Myndigheten för tillgängliga medier, MTM, är en statlig myndighet som arbetar för att personer med läsnedsättning ska få litteratur i en för dem tillgänglig form. Myndigheten hade fram till sista december 2012 namnet Talboks- och punktskriftsbiblioteket, TPB. MTM har antagit en övergripande strategi för att säkerställa att arbetet med att göra litteratur tillgänglig för barn och unga med läsnedsättning bedrivs strukturerat, målinriktat och långsiktigt.

Grunden för MTM:s arbete med tillgängliga medier för barn och ungdom är FN:s konvention om barnets rättigheter och de normer, värderingar och principer som den ger uttryck för, samt MTM:s uppdrag som är formulerade i regleringsbrev och förordning.

MTM vill därför veta vad barn tycker om de produkter och tjänster som erbjuds. Talböcker är den form av tillgänglig litteratur som flest barn läser. Talböckerna lånas fortfarande främst via det lokala biblioteket även om fler och fler barn använder tjänsten Egen nedladdning. En undersökning om just talböcker prioriterades i strategin.

Undersökningen ska ta reda på vad barnen tycker om utformningen, utbudet och förmedlingen av talböcker från MTM. Den ska också beröra bemötandet på det lokala biblioteket. I Sverige har vi valt en talboksmodell där det är det lokala biblioteket som ska förse de låntagare som behöver det med talböcker. Därför är det viktigt att bemötandet av barnen som behöver talböcker är så lyhört och kunnigt som möjligt på det lokala biblioteket.

MTM har valt att göra undersökningen med hjälp av så kallade fokusgrupper, då dessa ger upphov till utförliga kvalitativa diskussioner som hjälper oss att förstå barnens behov och önskemål. Det är förstås också en fördel för barn med läsnedsättningar att undersökningen är muntlig.

Undertecknad gjorde fokusgruppsintervjuer med talbokslåntagare i åldern 9–16 år. I fem av grupperna hade jag hjälp av MTM:s dåvarande ungdomsbibliotekarie Anna Fahlbeck och i de övriga fyra av mina kollegor Lena Boqvist och

Gun Olsson. Detta gjordes i samarbete med läns-/regionbiblioteken i fyra län: Stockholm, Halland, Västerbotten och Värmland. Det gav en bra geografisk spridning som speglar de olika förhållanden som finns i olika delar av Sverige, i glesbygd och i storstad. I fokusgrupperna på biblioteken saknades gruppen barn med synnedläggelse och därför kompletterades undersökningen med en fokusgrupp bestående av barn som är medlemmar i Synskadades riksförbund. Det blev totalt 9 grupper med sammanlagt 30 pojkar och 21 flickor.

Jag tog i ett tidigt skede kontakt med Anna Hampson Lundh på Högskolan i Borås för att hon tillför en forskarkompetens som saknas på MTM och eftersom ämnet i hennes doktorsavhandling *Doing Research in Primary School* (Lundh, 2011), om barns kunskapande i de tidiga skolåren, hade många kopplingar till det vi ville undersöka. Hon ger i rapporten sina reflektioner över materialet.

Jag vill tacka läns-/regionbiblioteken i de berörda länen Stockholm, Halland, Västerbotten och Värmland som såg till att vi fick tag på kommunbibliotek som ville arrangera fokusgrupper. Ett stort tack till de berörda kommunbiblioteken (Malå, Umeå, Vallentuna, Sollentuna, Arvika, Kungsbacka och Falkenberg) och till Synskadades riksförbund. Tack till kollegor och till Emma Åstrand, som transkriberade alla inspelade fokusgruppsamtal.

Ett särskilt tack till Anna Hampson Lundh som genom rapporten ger oss en värdefull analys för att utveckla vår utformning och förmedling av talböcker.

Men allra mest vill jag tacka de 51 barn som ställde upp och generöst delade med sig av sina tankar om talböcker.

Jenny Nilsson

barn- och ungdomsbibliotekarie
Myndigheten för tillgängliga medier

Författarens tack

Först och främst vill jag tacka Myndigheten för tillgängliga medier för förtroendet att få skriva denna rapport, samt de barn som ställde upp i de fokusgrupper som förtjänstfullt genomfördes av MTM.

Särskilt tack till projektledare Jenny Nilsson för en god och givande dialog genom hela samarbetet. Tack också till Åse Hedemark vid Uppsala universitet som förmedlade kontakten mellan MTM och mig.

Institutionen Biblioteks- och Informationsvetenskap/Bibliotekshögskolan (BHS), Högskolan i Borås gav mig utrymme i min tjänst för att skriva denna rapport under hösten 2012, samtidigt som the Children and Youth Research Centre och the Information Ecology Discipline vid Queensland University of Technology, Brisbane, Australien gav mig möjligheten att arbeta vid inte bara en, utan två arbetsplatser under denna period. Mitt tack går till dessa institutioner.

Varmt tack även till Keith Hampson för granskning av den engelska sammanfattningen.

Anna Hampson Lundh

lektor

BHS, Högskolan i Borås

Innehåll

8	Sammanfattning
9	Abstract in English
10	Termer och förkortningar
13	Kapitel 1 - Inledning
14	Syfte och frågeställningar
14	Rapportens disposition
15	Kapitel 2 - Tidigare forskning
15	Studier av barns användning av talböcker
16	Användarstudier i Danmark
17	Kapitel 3 - Metod
17	Fokusgruppsintervjuer
17	Genomförande
18	Användarperspektiv och barnperspektiv
19	Analysförfarande
21	Kapitel 4 - Analytiska utgångspunkter
21	Läsningens materialitet
22	Remediering
23	Meningserbjudanden
25	Kapitel 5 - Samtalen
25	Upplevelser av läsning
27	Att använda talböcker
29	Vägar till och från talböcker
30	Bemötande på biblioteket

33	Kapitel 6 - Diskussion och slutsatser
33	Diskussion
35	Slutsatser - förslag till vidareutveckling
35	Obesvarade frågor
37	Käll- och litteraturförteckning
37	Opublicerade källor
37	Publicerade källor och litteratur
39	Bilaga 1 - Översikt fokusgrupper
41	Bilaga 2 - Samtalsguide
42	Bilaga 3 - Blankett för samtycke
44	Bilaga 4 - Intervjufrågor

Sammanfattning

Syftet med denna rapport är att skapa en fördjupad förståelse för unga talboksanvändare (under 18 år) och utifrån denna förståelse skapa en grund för att vidareutveckla de svenska bibliotekens service till denna målgrupp.

Rapporten är skriven på uppdrag av Myndigheten för tillgängliga medier, MTM. Bakgrunden till studien är formulerad i myndighetens Barn- och ungdomsstrategi för 2012–2014, där myndighetens arbete med att implementera ett barnperspektiv betonas. Myndigheten vill genom rapporten utforska talboksanvändande barns beskrivningar av fyra teman: 1) läsning, 2) talböcker, 3) sätt att hitta talböcker, samt 4) bemötande på de lokala biblioteken.

Det empiriska material som ligger till grund för studien samlades in av MTM:s medarbetare under den första halvan av 2012 och består av nio fokusgruppsamtal som organiserades av fyra läns-/regionbibliotek, samt Synskadades Riksförbund. Sammanlagt deltog 51 barn, 30 pojkar och 21 flickor, i åldrarna 9 till 16 år som alla hade någon form av läsnedsättning, såsom läs- och skrivsvårigheter/dyslexi eller synnedsättningar. Gruppernas storlek varierade mellan 3 och 10 deltagare, och samtalen varade mellan cirka en halvtimme till en timme och en kvart.

Fokusgruppsmaterialet har analyserats i tre steg: Först genom en inledande kodning utifrån de fyra teman som formulerats av myndigheten, och därefter, i ett andra steg, genom att sammanställa vad och hur grupperna berättade om *läsning, talböcker, att hitta talböcker* respektive *bibliotek* och identifiera likheter och skillnader inom varje tema. Resultatet av denna del av analysen är redovisade i ett eget kapitel och illustreras med en riklig mängd citat. Det tredje steget i analysen innebär att de fyra temana diskuteras utifrån de tre teoretiska begreppen *läsningens materialitet, remediering, samt meningserbjudanden*.

Tre övergripande slutsatser kring hur de svenska biblioteken skulle kunna vidareutveckla sin service gentemot målgruppen unga talboksanvändare dras utifrån analysen:

1. Ett sätt för biblioteken att vidareutveckla servicen gentemot unga talboksanvändare är att i sitt arbete betona hur barnen kan *använda* talböcker.
2. Ett annat sätt att vidareutveckla servicen gentemot unga talboksanvändare är att, från en övergripande till en lokal nivå, föra en kritiskt reflekterande diskussion kring *varför* det är viktigt att förmedla talböcker.
3. Ytterligare ett sätt att vidareutveckla servicen gentemot målgruppen är att alltid betona vikten av ett professionellt bemötande i varje enskild kontakt med unga redan existerande och potentiellt blivande talboksanvändare.

Abstract in English

Talking books and reading children: Children describing their use of talking books

The purpose of this report is to provide an enhanced understanding of young users (under the age of 18) of talking books and, with a basis of this understanding, to create a foundation for the further development of Swedish library services to this target group.

This report is written on behalf of the Swedish Agency for Accessible Media. The study background is formulated in the Agency's Children and Youth Strategy for 2012–2014, in which the implementation of a children's perspective in the organisation is emphasised. Through this report, the Agency wants to explore how young users of talking books describe four themes 1) reading as an activity; 2) talking books; 3) ways of finding talking books; and 4) the services of their local libraries.

The study is based on nine focus group conversations that were conducted by the Swedish Agency for Accessible Media and organised by four county libraries, and The Swedish Association of the Visually Impaired. A total of 51 children participated, including 30 boys and 21 girls aged 9 to 16 years. All participants had some form of print disability, such as dyslexia or visual impairment. The size of the groups ranged from 3 to 10 participants, and interviews lasted between half an hour to an hour and a quarter.

The focus group data was analysed in three phases: first through an initial coding based on the four themes set out by the Agency; second by compiling how the groups described the themes of *reading*, *talking books*, *ways of finding talking books* and *libraries*, and identify similarities and differences in each theme. The results of this part of the analysis is presented in a separate chapter and illustrated with quotations from the conversations. The third phase of the analysis entails a discussion of the themes based on three theoretical concepts: *the materiality of reading*, *remediation*, and *affordances*.

Three overall conclusions on how Swedish libraries could further develop its services to young users of talking books are drawn from the analysis:

1. To further develop their services to young users of talking books, Swedish libraries could focus on enhancing their work on children's *use* of talking books.
2. One way to further develop the services to young users of talking books is to, on a national as well as a local level, encourage a critical discussion on *why* children should use talking books.
3. Finally, to further develop the services to young users of talking books, the importance of a professional approach to each individual encounter with potential and future users of talking books needs to be continuously emphasised.

Termer och förkortningar

Daisy	Ett digitalt format för inläsning av talböcker. Daisy står för <i>Digital Accessible Information SYstem</i> eller <i>Digitalt anpassat informationssystem</i> . Formatet underlättar navigering i en inspelning genom att det tillåter användaren att bläddra mellan sidor och rubriker, sätta bokmärken etc. Daisy-böcker kan läsas med hjälp av en rad olika medier, såsom särskilda spelare, mp3-spelare och särskilda datorprogram. (Helmersson, 2012; Nilsson, 2008; TPB, 2011).
Daisy ljud	”Daisy ljud är en talbok som enbart är en ljudupptagning. Den innehåller ingen text förutom rubriker och sidnummer.” (TPB, 2012a, s. 9).
Daisy text och ljud	”Daisy text och ljud är en talbok som innehåller text och ljud samt eventuella illustrationer och har tidigare kallats fulltext-Daisy.” (TPB, 2012a, s. 9).
Egen nedladdning	MTM:s tjänst som möjliggör att talboksanvändare, via sina lokala bibliotek, kan ladda ned talböcker via en egen dator (TPB, 2012b).
Ljudbok	En inläst bok, producerad för kommersiellt bruk, enligt upphovsrättslagen (Helmersson, 2012; Nilsson, 2008).
Läsnedläggning	”Svårighet att läsa tryckt text på grund av en funktionsnedläggning.” (TPB, 2012a, s. 9).

MTM	Myndigheten för tillgängliga medier, tidigare Talboks- och punktskriftsbiblioteket (TPB).
Nota	Nationalbibliotek for mennesker med læsevanskeligheder, vilket är den danska motsvarigheten till MTM.
Svartskriftsbok/ svarttryck	Termer för tryckta böcker och tryck text, som skiljer dessa från inlästa böcker, samt punktskriftsböcker och punktskrift (Intervju med Jenny Nilsson vid MTM, 2012-10-15).
Talbok	”En inläsning av en utgiven bok. Rätten till produktion och användning regleras i 17 § Lag om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk. Kan endast lånas på bibliotek av personer med läsnedsättning.” (TPB, 2012d).

Inledning

Myndigheten för tillgängliga medier (fortsättningsvis förkortat MTM), tidigare kallat Talboks- och punktskriftsbiblioteket (fortsättningsvis förkortat TPB) är en svensk statlig myndighet vars uppdrag är att tillse att invånare med läsnedsättningar, som exempelvis läs- och skrivsvårigheter/dyslexi och synnedsättningar, har tillgång till litteratur via anpassade medier (TPB, 2012c).

För åren 2012–2014 har MTM antagit en barn- och ungdomsstrategi (TPB, 2012a) där följande intention formuleras: ”TPB:s utgångspunkt är att barn med läsnedsättning ska få lika möjligheter att tillgodogöra sig barnlitteratur som andra barn” (TPB, 2012a, s. 3). I strategin betonas vikten av att integrera ett barnperspektiv i verksamheten, vilket kan förstås som ett arbete mot att ”tillvarata barns villkor och verka för barns bästa” (Halldén, 2003, s. 14). Med barn avses, i enlighet med FN:s konvention om barnets rättigheter, personer under 18 år (TPB, 2012a, s. 2).

Ett sätt att anta ett barnperspektiv, enligt strategin, är att genomföra ett antal särskilda satsningar, vilket inkluderar användarundersökningar. Dessa användarundersökningar ska ses mot bakgrund av den snabba tekniska utveckling som förväntas ske under 2012–2014 vad gäller anpassade medier. (TPB, 2012a, s. 6ff). Föreliggande rapport, som är skriven på uppdrag av MTM, är ett led i dessa strategiska satsningar.

Inspirerad av rapporten *Barn berättar* (2011), skriven av Åse Hedemark på uppdrag av Svensk biblioteks-

förenings verksamhetsgrupp för barns och ungas läsning, utformades så grunden för denna rapport. Uppdraget formulerades i ett konsultavtal såsom ”Analys och projektskrivning utifrån utskrivna intervjuer från fokusgrupper med talboksläsande barn”. Det specificerades vidare genom ett projektdirektiv, där följande syfte och mål var formulerade: ”TPB vill veta vad barn tycker om talböcker och de tjänster som är kopplade till talböcker genom en undersökning på folkbibliotek under våren 2012. De åsikter som barnen har angående talböckernas utformning och TPB:s service kommer att vägas in vid framtida upphandlingar och i TPB:s utvecklingsarbete. [...] Målet är att få fram vad barn med läsnedsättning tänker och tycker om talböcker, tjänsterna kring talböcker och hur det lokala bemötandet är.”

Syftet med studien kom dock att utvecklas och utvidgas under det år som den genomfördes, och i dialog med projektägare, projektledare och projektgrupp vid MTM utarbetades det syfte och de frågeställningar som presenteras nedan. Det kan noteras

att projektgruppen under arbetets gång försköt fokus från MTM som institution, mot barnen själva och deras beskrivningar av talböcker.

Syfte och frågeställningar

Syftet med denna studie är att skapa en fördjupad förståelse för unga¹ talboksanvändare och utifrån denna förståelse skapa en grund för att vidareutveckla de svenska bibliotekens service till denna målgrupp.

Studien vägleds av fyra mer specifika frågeställningar och en femte mer övergripande frågeställning:

1. Hur beskriver unga talboksanvändare sin läsning?
2. Hur beskriver unga talboksanvändare sin användning av talböcker?
3. Hur beskriver unga talboksanvändare de sätt på vilka de hittar talböcker att använda?
4. Hur beskriver unga talboksanvändare att de blir bemötta på biblioteken?
5. Hur skulle de svenska biblioteken, utifrån dessa beskrivningar, kunna vidareutveckla sin service gentemot målgruppen unga talboksanvändare?

Frågeställningarna besvaras i denna rapport genom en analys av nio fokusgruppssamtal med 51 unga talboksanvändare. Dessa samtal genomfördes av MTM under våren 2012.

Rapportens disposition

Efter föreliggande inledande kapitel följer, vilket kan utläsas av innehållsförteckningen, **kapitel 2** som innehåller en kort genomgång av tidigare studier av användare av talböcker. Tillvägagångssättet vid genomförandet av fokusgrupperna beskrivs i **kapitel 3**, och därefter, i **kapitel 4**, introduceras de teoretiska verktyg som används i rapporten. Själva analysen presenteras i **kapitel 5**. Rapporten avslutas genom **kapitel 6** där resultaten av analysen diskuteras med hjälp av de begrepp som introducerades i kapitel 4. I samma kapitel presenteras de slutsatser som kan dras av studien. Avslutningsvis föreslås ämnen för vidare studier inom området.

---

1 Med ung menas i det här sammanhanget under 18 år.

Tidigare forskning

I detta kapitel presenteras ett mindre antal studier och rapporter av relevans för föreliggande rapport. Gemensamt för dessa studier är att de söker förstå talboksanvändares förutsättningar, behov och önskemål, samt att de är genomförda från år 2000 och framåt. Syftet med denna genomgång är att teckna en bakgrund till studien. Det görs således inga anspråk på att ge en heltäckande bild av den forskning som gäller användning av talböcker. Till exempel har litteratur från den pedagogiska forskningen, där fokus ligger på läsutveckling, snarare än på läsning som en aktivitet med ett egenvärde, uteslutits ur genomgången.

För den som är intresserad av bibliotekens arbetsmetoder i relation till talboksanvändare vill jag hänvisa till *Barnbibliotek och lässtimulans: Delaktighet, förhållningssätt, samarbete* (Sandin, 2011) och *Dags att höja ribban!?: En rapport om samverkan mellan barnhälsovård och bibliotek kring små barns språk- och litteracitetsutveckling* (Rydsjö, 2012). Dessa texter innefattar analyser av svenska och internationella språkstimulerande och språkutvecklande projekt, inklusive sådana som är utformade för barn med läsnedsättningar.

Studier av barns användning av talböcker

Det tycks som att forskningen om barns användning av talböcker, utifrån barnens perspektiv, är mycket liten. Internationellt sett är det svårt att hitta peer-reviewgranskade studier på området. Ett av få ex-

empel är en studie av 'Niran Adetoro (2012) som i en nigeriansk kontext visar på att nigerianska ungdomar med synnedsättning föredrar talboksformatet framför punktskriftsböcker. Studien baseras på en enkät- och intervjuundersökning med 104 deltagare, som alla gick i motsvarande gymnasiet. Adetoro (2012) menar att resultaten av studien bekräftar tidigare internationella studier som visar på en viss nedgång vad gäller användning och preferensen för punktskriftsformatet bland användare med svår synnedsättning i alla åldrar.

Samtidigt måste det understrykas att studien var designad på så vis att deltagarna var tvungna att välja ett format framför ett annat – det fanns alltså ingen möjlighet att ge uttryck för att de båda formaten kompletterar varandra – samtidigt som skillnaderna mellan punktskriftsböcker och talböcker som förhandsval inte var stora i studien. Bland de som föredrog

talböcker som format, angavs anledningar som att talböcker är enklare att förstå och att punktskrift är svårt att lära sig, särskilt utan bra stöd (Adetoro, 2012, s. 93). När det gäller punktskrift framhölls fördelar såsom att läsningen uppfattas som liknande läsning av tryckt material: "reading in the real sense rather than listening" (Adetoro, 2012, s.93).

I en nordisk kontext går det att finna användarstudier genomförda av de myndigheter som har i uppdrag att ombesörja tillgången till anpassad litteratur till låntagare med läsnedsättningar. Under 2010 publicerade MTM själva en kartläggning av sina användare (TPB, 2010), och under 2008 publicerades en rapport om ett projekt kring elevers användning av det då nya formatet Daisy text och ljud (Hildén, 2008). Kartläggningen visade bland annat på att mycket tyder på att antalet talboksläsare ökade i Sverige mellan 2007 och 2009 (TPB, 2010), även om antalet talboksanvändare under 18 år minskade något. De uppgifter man utgått från innefattar dock inte skolbibliotekens statistik, så uppgifterna om de yngre användarna bör tolkas med stor försiktighet.

Studien av Daisy text och ljud (Hildén, 2008) innefattade 52 elever i grund- och särskola och deras lärare/speciellärare. Samtliga elever hade någon form av läsnedsättning och testade tillsammans med en pedagog minst en av sex olika böcker, med hjälp av programmen Amis och/eller EasyReader. Studien ger förslag vad gäller exempelvis inläsningshastigheter och användning av bilder. Det konstateras även att samtliga pedagoger och de flesta elever gärna ville fortsätta att använda formatet efter projektets avslut.

Användarstudier i Danmark

Den danska motsvarigheten till MTM, Nationalbibliotek for mennesker med læsevanskeligheder (Nota), har låtit utföra ett antal användarstudier under åren 2010-2012. Sammantaget ger dessa studier en rik bild av talboksanvändare i Danmark, och särskilt unga användare med läs- och skrivsvårigheter/dyslexi. I det följande presenteras några i det här sammanhanget särskilt relevanta resultat.

En av dessa studier (CEDI, 2010) handlar om Notas samtliga användargrupper, barn över 11 år inkluderade, och bygger på telefonintervjuer med 500 deltagare. Rapporten innefattar en del som särskilt behandlar användning av talböcker. Studien visar bland annat på att typen av läsnedsättning tycks hänga samman med hur och hur ofta talböcker används. Vid en jämförelse mellan användare med läs- och skrivsvårigheter och användare med synnedsättningar framgår att den senare gruppen använder talböcker på CD-ROM i

högre grad än den förra, och dessutom använder talböcker oftare och lägger mer tid på denna användning än vad användare med läs- och skrivsvårigheter gör (ibid, s. 15ff). Användare med synnedsättningar använder dessutom i högre utsträckning Daisy-spelare för att ta del av talböcker, medan stationära datorer är det vanligaste redskapet för användare med läs- och skrivsvårigheter. Detta får rapportförfattarna att uppmana till vidare studier för att ta reda på huruvida de yngre användarna med läs- och skrivsvårigheter/dyslexi finner Daisy-uppmärkningarna användbara (ibid, s. 26).

Några andra resultat av intresse för föreliggande studie är att användningen av talböcker oftast sker i ensamhet (ibid, s. 20), att talboksanvändning kombineras med andra aktiviteter av hälften av användarna (ibid, s. 19), att användarna är nöjda med tillgången till romaner, men mindre nöjda med tillgången till fack-, barn- och ungdomslitteratur (ibid, s. 21), samt att inläsningen är av betydelse för läsoplevelsen för drygt 80 % av respondenterna (ibid, s. 22).

Nota har också låtit genomföra fyra studier med fokus på den växande användargruppen unga användare med läs- och skrivsvårigheter och dyslexi, inom ramen för projektet "Unge ordblinde i hele landet" (Epinion for Nota, 2011; Nota, 2010; 2011; Windfeldt & Hundevadt, 2010). Dessutom har de publicerat tre kortare essäer om den potential som finns för denna grupp i nya typer av medier och hjälpmedel (Nota, 2012). De fyra delundersökningarna inom projektet utvärderades av biblioteks- och informationsvetaren Niels Ole Pors under 2011.

Sammantaget ger projektet en mycket rik och nyanserad bild av förutsättningarna för barn med läs- och skrivsvårigheter/dyslexi i Danmark, i relation till hem, skola och bibliotek. Särskilt intressant, och samtidigt beklämmande, är illustrationen av de svårigheter unga med läs- och skrivsvårigheter/dyslexi möter i vardagen och de så kallade copingstrategier de använder sig av då de upplever att deras läsnedsättning medför ett stigma (Windfeldt & Hundevadt, 2010). Ett annat viktigt resultat är den övergripande slutsats som dras av Pors (2011), om att talböckernas betydelse överlag upplevs som mycket positiva av de unga användarna själva, deras föräldrar och deras pedagoger. Många av de resultat av Notas studier som här lyfts fram kan också kännas igen i föreliggande studie, vars resultat presenteras i de två avslutande kapitlen. Utgångspunkterna för dessa två kapitlen presenteras i det följande.

Metod

En på förhand given förutsättning för denna rapport var att studien skulle bygga på fokusgruppsintervjuer. Valet av denna metod gjordes, vilket nämns i Jenny Nilssons förord, då den skapade goda förutsättningar för barnen att dela med sig av sina berättelser om talboksanvändning. I detta kapitel beskrivs metodens möjligheter och begränsningar, samt genomförandet av materialinsamling och analys. Avslutningsvis förs en diskussion om vems perspektiv som ges företräde i analysarbetet.

Fokusgruppsintervjuer

Fokusgrupper har de senaste åren blivit en alltmer flitigt använd metod vid utvecklingsarbete vid de svenska folkbiblioteken. Fokusgrupper bygger på arrangerade gruppdiskussioner som utforskar ett specifikt tema eller en specifik fråga (Marková, Linell, Grossen & Salazar Orvig, 2007, s. 32). Ett utmärkande drag för fokusgruppen som metod är att diskussionerna inte syftar till att komma fram till något som är på förhand definierat, utan det är samtalet i sig som är det intressanta för analysen (Lundgren, 2009). Att genomföra fokusgrupper med talboksanvändande barn skapar möjligheter till en fördjupad förståelse för denna grupp och deras berättelser om läsning, talböcker och bibliotek.

Genomförande

Grunden för föreliggande rapport är nio fokusgruppsamtal som genomfördes av MTM under våren

2012. Varje fokusgrupp leddes av en så kallad moderator, som i alla fall utom ett även hade med sig en observatör vars uppgift var att föra anteckningar kring interaktionen i gruppen, för att underlätta den senare transkriberingen och analysen. En översikt över de nio fokusgruppsintervjuerna går att finna i Bilaga 1.

Fokusgrupperna genomfördes i fyra olika län, där MTM fick hjälp av läns-/regionbiblioteken, samt Synskadades Riksförbund att hitta talboksanvändande barn som kunde tänka sig att vara med i en fokusgruppsintervju. På detta sätt skapades grupper från olika delar av landet och olika typer av kommuner ifråga om glesbygd respektive storstad. Sammanlagt deltog 51 barn, 30 pojkar och 21 flickor, i åldrarna 9 till 16 år som alla hade någon form av läsnedsättning, såsom läs- och skrivsvårigheter/dyslexi eller synnedsättningar. Gruppernas storlek varierade mellan 3 och 10 deltagare, och samtalen varade mellan cirka en halvtimme till en timme och en kvart.

Inför varje intervju informerades barnens föräldrar/vårdnadshavare om studien skriftligen, och gav sitt samtycke till barnens medverkan via en blankett (se Bilaga 3). Barnen informerades muntligen om studiens syfte, vad samtalet skulle handla om och vad det skulle användas till, samt garanterades konfidentialitet i början av varje intervju. Moderatorerna var också uppmärksamma på att de hade barnens samtycke till att delta under samtalens gång, och vid ett tillfälle pausades samtalet då en deltagare gav tecken på att inte må riktigt bra. Intervjun återupptogs dock efter en stund, då moderatören försäkrat sig om att deltagaren ville fortsätta.

Moderatorerna använde sig av en intervjuguide (se Bilaga 2), som utarbetats av MTM i samråd med mig, Anna Hampson Lundh. Intervjuguiden användes av moderatorerna för att skapa en struktur för samtalen, samtidigt som de skapade möjlighet för flexibilitet vid varje enskild intervju. Intervjuguiden användes av moderatorerna för att försäkra att samtalen berörde de fyra teman som MTM hade formulerat, nämligen "Läsning", "Hitta sin läsning", "Bibliotek och bemötande", samt "Talböckerna – urval och utformning". När samtalen avslutades fick barnen varsin mindre gåva, i form av biobiljetter, godis eller ljudböcker, från det bibliotek/den organisation som ordnat intervju-tillfället som tack för sin medverkan.

Varje inspelning transkriberades i sin helhet av en av MTM:s medarbetare. Transkriptionerna har anpassats efter skriftspråkliga konventioner och ger därmed inga utförliga indikationer vad gäller exempelvis tonfall, pauser, dialektala uttal, överlappande tal och så vidare. De utdrag som finns med i kapitel 5 har anonymiserats genom att varje barn har getts ett alias, och namn på orter och namngivna institutioner har ersatts med "NN". Transkriptionerna utgjorde sedan grunden för den analys som genomförs i denna rapport.

Användarperspektiv och barnperspektiv

Studiens syfte innefattar att skapa en fördjupad förståelse för en viss grupp av talboksanvändare. För att uppnå detta syfte eftersträvas i analysen att försöka anlägga ett *användarperspektiv*, som då användarna i det här fallet är barn också skulle kunna kallas för ett *barnperspektiv*. Denna hållning innebär att analysen genomförs utifrån två grundläggande utgångspunkter. För det första innebär det att barnens berättelser om sin talboksanvändning förstås utifrån de sammanhang och praktiker som barnen är delar av. För det andra innebär det att de i studien deltagande barnen betraktas som kompetenta att i gruppdiskussionerna

delas med sig av berättelser om sina erfarenheter av läsning, talböcker och bibliotek.

Idén om att anlägga ett användarperspektiv härrör från den biblioteks- och informationsvetenskapliga forskningstraditionen som kallas Information Needs, Seeking, and Use (förkortat INSU). Karakteristiskt för denna tradition är ambitionen att försöka studera människors sökning och användning av information med fokus på människorna, eller användarna, utifrån deras utgångspunkter (se t.ex. Case, 2012). För att förstå människors användning av ett visst informationssystem, en viss institution eller ett visst medieformat, krävs enligt denna tradition en förståelse för de syften som ligger bakom användningen av dessa informationssystem, institutioner eller medieformat.

Under samma tidsperiod som innebörden av ett användarperspektiv har diskuterats inom biblioteks- och informationsvetenskapen, har innebörden av ett barnperspektiv diskuterats inom den barndomsforskning som vuxit fram ur den forskningstradition som brukar kallas för den nya barndomssociologin. Vad ett barnperspektiv innebär skiftar mellan olika sammanhang (se Halldén, 2003). I den här studien används barnperspektiv som ett metodologiskt begrepp, vilket innebär att barn ses som tillförlitliga studiedeltagare när det gäller att ta reda på något om deras erfarenheter. Stor vikt läggs också vid att skapa förutsättningar för att barns kompetens att berätta om sina liv kommer till sin rätt.

Innebörden av både användarperspektiv och barnperspektiv är omdebatterade inom sina respektive forskningsområden. För den här studiens vidkommande är den viktigaste innebörden av dessa perspektiv att analysen präglas av att försöka förstå barnens berättelser som logiska och rationella utifrån barnens synvinklar, och därmed undvika att se eventuella identifierade problem som grundande i felaktigheter och problem hos barnen. Ett konkret exempel på detta är förståelsen av de passager i vissa intervjuer där moderatören kom att berätta om MTM:s verksamhet för de barn som inte tycktes känna till den så väl. Ett sätt som fokusgruppen som metod i biblioteks-sammanhang skiljer sig från hur den vanligen används inom samhällsvetenskaperna är att genomförandet av fokusgrupper delvis kan fungera som en marknadsföring av biblioteket (Lundgren, 2009, s. 27). I de fall där moderatören informerar om MTM:s verksamhet för de barn som inte känner till den så väl, ses detta som ett uttryck för MTM:s försök att marknadsföra sig – och inte – som kunde ha varit fallet, att identifiera barnens okunskap om MTM:s verksamhet som en brist hos barnen.

Analysförfarande

Fokusgrupper kan genomföras utifrån en rad olika syften, och beroende på analytiska utgångspunkter kan de också leda fram till olika typer av resultat. En väsentlig fråga är vad fokusgruppsamtalen ses som ett uttryck för då de analyseras. Ett sätt att förstå en fokusgrupp är att se den som en social situation som i sig är intressant att studera, till exempel med fokus på samspelet mellan deltagarna (jfr Marková, Linell, Grossen & Salazar Orvig, 2007, s. 48ff). Ett annat sätt att analysera samtalet är att fokusera på det tema som samtalet berör, där det viktiga inte är *hur* något uttrycks, utan *vad* deltagarna uttrycker sig om. I denna studie intas något av en mellanposition mellan dessa två analytiska utgångspunkter. Huvudintresset i alla steg av analysen riktas mot *vad* deltagarna uttrycker i relation till intervjuernas fyra teman, men detta *vad* förstås utifrån hur och i vilket sammanhang detta *vad* uttrycks.

Analysen av fokusgruppsamtalen skedde i tre steg. Inledningsvis skapades en överblick över materialet, genom en kodning av var och en av transkriptionerna. Denna kodning gjordes av mig, Anna Hampson Lundh, utifrån de fyra teman som inkluderats i intervjuguiden. Efter denna inledande kodning genomfördes en intervju med projektledare Jenny Nilsson för att klargöra de detaljer i samtalen som var oklara för mig. Dessa detaljer handlade om ord och uttryck som jag inte kände till, förutsättningarna vid intervjuerna, samt frågor som gällde två av de teman som kodats i det första steget av analysen. De frågor som ställdes finns redovisade i Bilaga 4. Somliga av frågorna besvarades skriftligen, medan andra diskuterades under ett samtal via Skype. Detta samtal spelades in och transkriberades i sin helhet av mig.

Därefter följde analysens andra steg, där vart och ett av de fyra temana fokuserades ”på tvärs” (jfr Thomsson, 2002, s. 152-160) genom intervjuerna. Genom att sammanställa vad och hur grupperna talade om *läsning*, *talböcker*, *att hitta talböcker* respektive *bibliotek* kunde likheter och skillnader inom varje tema identifieras. Resultatet av denna del av analysen är redovisade i kapitel 5. Analysens sista steg ligger till grund för diskussionen i kapitel 6, där analysen av resultaten ses i ljuset av de tre teoretiska begrepp som presenteras mer ingående i nästföljande kapitel.

Analytiska utgångspunkter

För att utifrån det empiriska materialet kunna skapa en fördjupad förståelse för unga talboksanvändare och deras läsning, användning av talböcker och beskrivningar av bibliotek används i analysens tredje steg ett antal teoretiska begrepp. Dessa begrepp är hämtade från något olika teoretiska skolor, men har alla använts tidigare för att analysera och förstå läsning och förutsättningar för läsning ur ett biblioteks- och informationsvetenskapligt perspektiv. De har det gemensamt att de betonar läsning som en aktivitet, och betydelsen av fysiska redskap och artefakter i denna typ av aktivitet. Det ska samtidigt påpekas att studien inte utgått från en given definition av läsning. Vad läsning av talböcker innebär blir därmed en empirisk fråga, som angrips med hjälp av de teoretiska redskapen.

Att det som diskuteras i intervjuerna är just talböcker, och inte enbart tryckta böcker, antas spela roll för hur barnen beskriver läsaktiviteter, och hur de beskriver att andra uppfattar dessa aktiviteter. Anledningen till att barnen använder talböcker är för att de av olika anledningar har svårigheter att läsa konventionella tryckta böcker och talböcker kan ses som ett sätt att överkomma dessa svårigheter. Beskrivningarna av talböcker måste därför förstås i ljuset av talboken som en typ av dokument som i vissa avseenden kan sägas låna funktioner som vi kan känna igen från tryckta böcker. Samtidigt kan talböckerna sägas bjuda på andra möjligheter, och också begränsningar, än vad tryckta böcker gör.

Läsningens materialitet

Ofta när läsning diskuteras i relation till barn, så diskuteras barnens kognitiva och kommunikativa förmågor i relation till alfabetisk, tryckt text, samt betydelsen av litteratur för barns intellektuella och känslomässiga utveckling. Den biblioteks- och informationsvetenskaplige läsforskaren Mats Dolatkah (2010) påpekar, i ett kapitel om barns läsning som historiskt fenomen, att läsning inte enbart kan reduceras till en kognitiv och känslomässig aktivitet, utan måste också ses som en materiell sådan. Han skriver att läsning ”är också en fysiskt och materiellt manifesterad operation, som går ut på att en kropp (läsaren) manipulerar ett föremål (till exempel en bok) i ett rum” (Dolatkah, 2010, s. 109).

Vad Dolatkhah betonar med detta citat, och som han utvecklar i sin avhandling (2011, s. 78ff), är *läsningens materialitet*. Den här rapporten fokuserar på betydelsen av att de centrala föremål som manipuleras i läsaktiviteter är av ett särskilt slag, nämligen talböcker. Dessa böcker skiljer sig från konventionella tryckta böcker på flera sätt. En utgångspunkt för analysen av barnens berättelser om sin talbokanvändning är att dessa skillnader är av betydelse för barnens läsning.

Vad består då dessa skillnader av? Precis som tryckta böcker, så är talböcker en typ av dokument. En skillnad mellan konventionella, tryckta böcker (alltså inte e-böcker²) och talböcker är att talböcker kan användas med hjälp av olika typer av medier, som till exempel Daisy-spelare, mp3-spelare och olika typer av datorprogram. En annan skillnad har att göra med representationsformer³. Talböcker kan numera innehålla till exempel text, siffror och bilder, men de innehåller också en annan representationsform, nämligen inspelat ljud, som utgår från en skriven text⁴.

Hur kan då dessa skillnader förstås i termer av materialitet? Biblioteks- och informationsvetarna Olof Sundin, Helena Francke och Jack Andersen (2009) betonar, i relation till en diskussion om informationskompetens – som i de flesta fall ses som en kompetens som innefattar läsförmåga – materiella aspekter av digitala texter och dokument. I denna diskussion lyfter författarna fram tre nivåer av materialitet. En första nivå handlar om den hårdvara som ett digitalt dokument medieras genom. Den andra nivån rör den mjukvara som dokumentet används genom, samt dokumentets arkitektur och inbyggda funktioner. Den tredje nivån avser det institutionella sammanhang där dokumentet används (Sundin, Francke & Andersen 2009, s. 182f). Denna institutionella nivå kan jämföras med vad Dolatkhah kallar en social nivå (2011, s. 78ff), där den sociala och institutionella inramningen av läsaktiviteter antas samspela med hur läsaktiviteten tar form och upplevs.

I relation till föreliggande studie så kan dessa tre nivåer av materialitet gälla 1) de apparater barnen använder vid talboksläsning 2) det sätt varpå inspelningen är lagrad och uppmärkt 3) de institutionella

och sociala praktiker som läsaktiviteten är en del av. I analysen av samtalen om talboksanvändning riktas uppmärksamheten mot barnens beskrivningar om hur och med hjälp av vilka redskap de använder talböcker; mot hur de beskriver betydelsen av själva inspelningarna och de funktioner som finns inbyggda i olika inspelningsformat; samt mot beskrivningarna av de situationer och sammanhang där de använder talböcker. En utgångspunkt för analysen är alltså att för att vi ska kunna förstå barnens beskrivningar av sin läsning, måste vi ta talböckernas materialitet i beaktande.

Remediering

En av anledningarna till att denna studie genomförs är, som nämns i inledningen, att talbokens utformning och distribution har förändrats genom de senaste årens digitalisering. Inom forskning som handlar om bokens och läsningens historia uppehåller sig vissa forskare vid vad nya tekniker för produktion och distribution av dokument har för betydelse för läsaktiviteter. Ett exempel är Roger Säljö (2009) beskrivning av hur kraven på individers läs- och skrivförmåga har förändrats i det svenska samhället genom historien beroende på både den tekniska och den sociala utvecklingen.

Till exempel tar Säljö (2009) upp hur olika medieformat i olika sociala och historiska sammanhang har inbjudit till olika typer av läsning. Särskilt lyfter Säljö fram hur läsaktiviteter historiskt sett har skiftat mellan den kollektiva högläsningen och den tysta och enskilda läsningen (2009, s. 25f). Detta diskuteras också av Dolatkhah (2010, s. 111f) som menar att den tysta läsningen idag ofta ses som det vanligaste sättet att läsa, men att materiella och sociala förutsättningar, samt tillgången till texter, i tidigare historiska epoker gjort att högläsningen har varit norm.

Det finns dock anledning att vara försiktig med att tänka sig att nya medier och nya sätt att skapa, presentera, organisera och lagra dokument som uppkomna ur ett socialt och tekniskt vakuum. I ovan nämnda text av Sundin, Francke och Andersen (2009) om dokumentets materialitet diskuteras även *remediering*, som beskrivs på följande vis:

Nya medier uppstår inte ur intet, utan bildas ur tidigare existerande medier. I förhållande till dessa utmejslar sig likheter och lån som gör att användare av det nya mediet i viss mån känner igen sig – kanske till och med kan utföra samma aktiviteter i det nya mediet som i tidigare medier. [...] Men relationen mellan medier utmärks också ofta

2 För en diskussion om relationen mellan codexboken och e-boken, se Dahlström (2002).

3 För en utförlig diskussion kring begreppen medium och representationsform, se Francke (2008).

4 En digital bok kan förstås läsas med hjälp av talsyntes. De skillnader som diskuteras här handlar dock om skillnaderna mellan en konventionell, tryckt bok och talböcker.

av en konkurrenssituation. Ett nytt medium måste visa att det erbjuder något nytt eller bättre än redan existerande medier för att motivera sin existens. (Sundin, Francke & Andersen, 2009, s. 184)

Remedieringsbegreppet kan vara en hjälp för att förstå ett nytt medieformat i ljuset av ett annat, tidigare välkänt medieformat. Digitaliserade talböcker lånar egenskaper från exempelvis kassetböcker. Alla talboksformat lånar dessutom egenskaper från den konventionella, tryckta boken. Att uppmärksamma läsningens och böckers materialitet kommer i analysen av fokusgruppsamtalen även att innebära att likheter och skillnader mellan olika bokformat, och den betydelse dessa likheter och skillnader tillskrivs i samtalen, fokuseras.

Begreppet remediering pekar också på den spänning som kan sägas finnas mellan ett nytt medium och dess föregångare. I citatet ovan pekar Sundin, Francke och Andersen på att ett nytt medium måste påminna om tidigare medier och på samma gång erbjuda nya möjligheter för att kunna överleva. Nedan diskuteras ytterligare ett begrepp som kommer att användas i analysen, som berör just vad olika medier, genom sin materiella utformning, erbjuder sina användare.

Meningserbudanden

Att uppmärksamma böckers materiella egenskaper innebär inte att det som i läsaktiviteter uppstår mellan bok och läsare bortses ifrån. Dolatkhan (2010; 2011), som ju framhåller läsningens materialitet, betonar även läsning som en upplevelsegenererande och meningsskapande aktivitet. Att uppmärksamma läsningens materialitet innebär alltså en betoning av att läsoplevelser intimt hänger samman med de materiella, och därmed sociala, sammanhang där läsningen sker.

I analysen av fokusgrupperna förstås barnens beskrivningar av sina läsoplevelser med hjälp av ett begrepp som ursprungligen introducerades av James Gibson inom perceptionspsykologin, nämligen det som på engelska kallas för *affordances* (Gibson, 1986 [1979]). Detta begrepp har kommit att användas i flertalet studier av människors användning av olika medier, dokument och tekniker, och har översatts till det svenska begreppet *meningserbudanden* (Qvarsell, 1998).

Med begreppet avses de erbjudanden som människor uppfattar i en specifik fysisk miljö, vilket

inkluderar de redskap som vi människor skapar och har till vårt förfogande (Gibson, 1986 [1979]). Olika sorters objekt i vår omgivning inbjuder till olika typer av handlingar som beror både på själva objektet, den som uppfattar objektet och den situation där mötet mellan objekt och människa sker.

Begreppet meningserbudanden används i den här studien för att förstå de betydelser och den mening barnen tillskriver talboken som medieformat. I analysen riktas intresset mot hur barnen beskriver de meningserbudanden som de uppfattar hos talböcker, och hur dessa erbjudanden både skiljer sig från och liknar dem de uppfattar hos andra typer av böcker.

Viktigt att hålla i åtanke är att alla redskap, talböcker inkluderat, inte enbart erbjuder möjligheter, utan också begränsningar (Wertsch, 1998, s. 38ff). Både de möjligheter och de begränsningar som erbjuds handlar om vad som är fysiskt möjligt, men också om vad som uppfattas som möjligt och inte, beroende på exempelvis tilltro till den egna förmågan eller vad som uppfattas som socialt sanktionerat. Både möjligheterna och begränsningarna uppstår således *mellan* redskapet och den som använder det. Detta innebär också att alla redskap kan visa sig ha och få oväntade meningserbudanden (Bomer, 2003), som den som designat ett visst redskap inte förutsett. Det är av denna anledning som studier av hur människor faktiskt använder ett visst redskap är viktiga, för att kunna utveckla dessa redskap ytterligare.

I detta kapitel har tre begrepp introducerats, nämligen *läsningens materialitet*, *remediering* och *meningserbudanden*. I nästföljande kapitel kommer barnens berättelser om sin läsning och om sin användning av talböcker att presenteras utifrån fyra teman, för att sedan diskuteras i kapitel 7 med hjälp av de tre teoretiska begreppen.

Samtalen

Detta kapitel kommer att ge en empirinära beskrivning av de nio fokusgruppssamtalen. Kapitlet har organiserats i fyra teman, som vart och ett korresponderar med de fyra första frågeställningarna som presenterades i kapitel 1. Varje tema belyses med citat från transkriptionerna. Barnens namn har ersatts med en kod, bestående av en bokstav som anger vilken grupp det handlar om, och en siffra som anger vem det är som uttalar sig (i termer av genus och ålder), enligt de uppgifter som finns i Bilaga 1.

Det första temat gäller barnens beskrivningar av hur de upplever läsning som aktivitet, oavsett medieformat, medan det andra temat specifikt berör läsning av talböcker. Det tredje temat handlar om hur barnen beskriver att de hittar böcker att läsa, men också om de svårigheter de beskriver att de ibland upplever när det gäller att hitta litteratur. Slutligen presenteras barnens beskrivningar av sina upplevelser av bibliotek.

Upplevelser av läsning

I samtalen beskrivs läsning som en aktivitet som sker i olika sammanhang och på olika platser, som involverar olika typer av medieformat och som innefattar olika typer av erfarenheter. Ett tema som togs upp under intervjuerna handlade just om upplevelsen av läsning som aktivitet. Även om frågorna som ställdes av moderatorerna specifikt rörde talböcker, kom samtalen att handla om både talboksläsning och läsning av andra typer av böcker.

Beskrivningarna av upplevelsen av läsning berör bland annat den fysiska plats som läsningen sker på. I samtalen nämns ofta hemmet och det egna rummet som platser att läsa på, men också skolan och i olika typer av fordon, som i kollektivtrafiken eller under långa bilresor. Flera berättelser handlar om positiva läsupplevelser, där den fysiska omgivningen, såsom sitt- eller liggunderlaget, spelar roll för hur aktiviteten upplevs. Flera barn beskriver hur de gärna ligger i sin säng när de läser och ett barn berättar hur han använder böcker för att kunna komma till ro för att sova:

Moderator: Nej. Var brukar ni va när ni lyssnar på talböcker? Brukar ni ligga i sängen eller sitta vid skrivbordet eller.

B3: I skolan typ.

B2: Mm, i skolan.

Moderator: I skolan.

B3: När jag går och lägger mig typ, när jag går och lägger mig, ja.

Moderator: Och när du går och lägger dig.

B3: Då jag typ måste lugna mig typ. Få bättre sömn.

Moderator: Mhm! Har du kommit på det själv?

B3: Ja.

Barnen berättar också om vilka fördelar platsen kan ha, utöver att den är praktisk för själva läsavaktiviteten, som i följande utdrag där en flicka beskriver hur läsning utomhus på sommaren också innebär att hon kan sola:

F9: Ute om det är riktigt varmt, på studsmattan.

Moderator: Ja, nä det kanske blir lite väl varmt å ligga där eller?

F9: Nej det är gott då blir man brun.

I detta fall är det oklart vilken typ av bok som läses ute i solen, men i andra fall påpekar barnen att talböcker kan tillåta att man rör på sig och utför exempelvis hushållssysslor medan man läser/lyssnar på talböcker. De flesta berättelserna om var man läser tycks dock innefatta att barnen ligger eller sitter stilla.

Barnen ombads att berätta om specifika böcker som de tycker särskilt mycket om, men också om böcker de tycker mindre bra om. I diskussionerna nämndes specifika titlar, och somliga storsäljande serier, såsom *Twilight* och *Vargbröder*, beskrivs både som bra och som dåliga. I några fall uppstår oenighet mellan barnen kring huruvida en viss titel är bra eller inte. De flesta titlar och genrer som nämns gäller skönlitteratur, snarare än facklitteratur och läromedel. Anledning till detta går endast att spekulera i, men en trolig förklaring kan vara att intervjuerna ägde rum i anslutning till folkbibliotek, som framförallt tycks förknippas med skönlitteraturläsning för barnen.

Även om de frågor om läsning som introducerades i grupperna främst handlade om läslust och böcker som barnen tycker om, kom diskussionerna även att handla om mindre positiva upplevelser av läsning. Barnens beskriver läsoplevelser präglade av svårigheter, motstånd och olust. De berättar om hur de blir trötta av att läsa och att kämpa med texter som är svåra att förstå. Somliga barn hävdar att de helt enkelt inte tycker om att läsa, utan vidare motivering.

Flera av berättelserna om mindre positiva upplevelser av läsning handlar om svårigheter med att läsa tryckt text, för de barn som har möjlighet att överhuvudtaget göra det. I följande utdrag berättar två

barn om sina upplevelser om att läsa långa och tjocka böcker, och böcker med liten text, på frågan om vad de inte tycker om att läsa. Medan det är oklart vilken typ av böcker A8 talar om, så görs det klart att A7 talar just om tryckta böcker.

Moderator: [...] om ni ska säga någon bok, nu har ni ju berättat lite om det där med tusen sidor där de inte händer något, det låter ju fruktansvärt, men, just det här vad ni inte tycker om att läsa? När har ni känt så och sådär, kanske särskilt om ni tänker, alltså ni får ju säga vanliga tryckta böcker också om ni jamen talböcker. Ja? Ska vi...

A8: Långa böcker som typ aldrig typ tar slut.

Moderator: Mm.

A8: Jag kommer inte på någon nu men...

Moderator: Nej, nej, men det räcker...

A8: Långa sådär med evighetssidor, ja, dom kommer man inte riktigt ur, ja det blir jobbigare då.

Moderator: Mm, mm, ja.

A7: Jag tycker inte om när det är jättemycket och sen så är den inte rolig alls. Många sidor och liten text.

Moderator: Ja.

A7: Då är de ganska jobbigt ifall man inte, ifall den inte är bra alls.

Moderator: Ja, men då när du säger liten text, är det liten text i en tryckt bok då?

A7: Mm.

Moderator: Mm. Då förstår jag.

I utdraget framstår det som att böckers innehåll upplevs som tråkigt om det presenteras på ett sätt som gör det svårtillgängligt genom "evighetssidor" (som skulle kunna vara både tryckta och inlästa) eller med alltför liten tryckt text. Detta utdrag, och andra beskrivningar, visar på hur läsning kan bli en besvärlig aktivitet på grund av läsnedsättningar som gör det svårt att läsa tryckta texter. Tidigare under intervjun, på frågan om vad som är roligt med talböcker, säger A3 följande:

A3: Jag tycker inte om att läsa överhuvudtaget. Jag märkte det när jag började läsa att det var, det var så jobbigt så, men jag tycker fortfarande inte om att läsa, men det är ju mycket skönare att

lyssna på en talbok och några böcker
dom tycker jag är så himla bra så jag,
senaste boken som jag lyssnade på,
Robinson Crusoe.

I det här citatet beskrivs inledningsvis läsning av tryckta böcker som svårt och tråkigt, utan någon referens till någon särskild bok. Därefter beskrivs lyssning av talböcker och de positiva upplevelser A3 har av detta. Det ges också ett exempel på en specifik titel som A3 uppfattar som särskilt bra, då han lyssnar på den som talbok. Intressant här är även de fördelar som A3 beskriver att talböcker har, samt hur han gör skillnad mellan att *läsa* tryckt text och *lyssna på* talböcker. Dessa två aspekter, aktiviteten att använda talböcker och fördelarna med detta, diskuteras vidare i nästa avsnitt.

Att använda talböcker

En stor del av intervjuerna handlade specifikt om användning av talböcker, och de för- och nackdelar barnen såg med att använda talböcker. MTM:s hållning är att beskriva talboksanvändning som *läsning*, vilket moderatorerna därmed gjorde under fokusgruppssamtalen. För barnen var det dock inte lika självklart att beskriva sin talboksanvändning som läsning. I samtalen använder barnen både uttryck som att *lyssna* på en talbok och att *läsa* en talbok. Att talböcker just karakteriseras av inspelat ljud, till skillnad från tryckta böcker, påpekas i flera av samtalen. Ett uttrycksfullt exempel är följande utdrag som inleds med att moderatorn ber barnen att associera till ordet "talbok":

Moderator: [...] Ja, ja och det första vi ska göra det kan ju kän-, verka lite konstigt kanske, men nu ska jag säga ett ord och så ska vi se vad ni tänker eller känner när jag säger det ordet. Är ni med på det? [flera jakar] Ja, och ordet är talbok... [flera börjar skratta] Är det nån som tänker eller känner något när ni hör det ordet? G1?

G1: Bok som talar.

Moderator: Ja?

G2: Samma sak.

Moderator: Bok som talar, okej.

G3: Jag tänker bara 'lyssna'.

Moderator: Ja, mm.

G1: Det är en talbok [skrattar].

Moderator: Tänker ni, hur tänker ni då? Ser ni en bild sådär en bok som talar

med en mun, en mun på sådär?

G1: Ja en bok med en käft och ögon och näsa.

I den här diskussionen understryks just den ljudliga aspekten av talböcker, och det verb som används för att beskriva talboksanvändning är att *lyssna*. Senare under intervjun opponerar sig ett barn mot moderatorns ordval och påpekar att talböcker är något man lyssnar till:

Moderator: [...] var gillar du att vara, sitta, ligga när du läser talböcker? Hur brukar du...

G2: Jag läser inte dom, man lyssnar ju på dom.

Denna tydliga hållning är dock inte genomgående i samtliga intervjuer, utan båda uttrycken förekommer och tycks ibland användas utbytbart. I den grupp där deltagarna har synsättningar, vilket innebär att läsning av tryckta böcker för de flesta inte är ett alternativ överhuvudtaget, förs en diskussion kring hur aktiviteten talboksanvändning kan beskrivas:

D6: Jag säger mest att jag har läst böcker, fast jag har typ lyssnat på dom. [alla håller med]

D1: Ja det gör man ju, man säger ju inte direkt 'jag har lyssnat på den här boken'.

Moderator: Nej, man säger ju.

D2: De brukar i och för sig jag säga till mina kompisar.

D3: Alltså man säger ju det ibland.

I den här passagen blir ambivalensen mellan att beskriva användning av talböcker som läsning respektive lyssnande tydlig, och här blir det inte lika viktigt att framhålla att talböcker innebär ett lyssnande som i de grupper där deltagarna har andra typer av läsnedsättningar, såsom dyslexi. I flera av dessa grupper beskrivs just lyssnandet, till skillnad från läsandet, som något positivt och något som underlättar deras tillvaro. Men även i dessa beskrivningar kan ambivalensen inför hur aktiviteten ska beskrivas framgå, som då A4 beskriver lättningen över att inte behöva läsa en tryckt bok, samtidigt som hon beskriver att talboksläsning därmed nästan känns som på låtsas:

A4: Jag tänker på liksom att ska jag läsa den här boken, eller ska jag lyssna på den? Och jag får liksom lite känslan av... nästan att det är lite fejkaktigt för lyssna

på bok är inte äkta. Eller det är svårt att förklara för det är liksom såhär fejk. Det är inte den riktiga boken utan det är någonting annat. Det är liksom skönt. Det är liksom skönt att ligga såhär och lyssna för då slipper man liksom läsa.

I både ovanstående utdrag, och även i det följande, framhålls befrielsen i att inte behöva läsa tryckt text, men ändå kunna ta till sig texter som en av talböckernas främsta fördelar:

Moderator: Ja, ja, okej, mm. Ja, förstår vad du menar. Är det något ni känner då? Finns det någon känsla ihop med talbok?

H1: Ja att man inte behöver läsa.

Moderator: Ja. Vad e de för känsla då, skulle du säga?

H3: Bra!

H1: Bra känsla.

Moderator: Ja, jamen vad bra.

H1: Lättande.

Flera barn beskriver hur det blir enklare att förstå en bok då den går att lyssna på, ibland samtidigt som barnen följer med i den tryckta texten. I dessa beskrivningar, men även i andra, lyfts möjligheten att ändra uppläsningshastighet som användbar. Ett annat exempel på en fördel med talböcker, som nämnts i föregående avsnitt, är att de möjliggör att användaren kan ägna sig åt andra aktiviteter samtidigt som de läser/lyssnar:

D2: Men det är ju mycket mer praktiskt att läsa talböcker egentligen, man kan ju göra massa annat samtidigt liksom.

D1: Man kan ju kaka.

D2: Städa rummet och...

Något som framhålls både som något positivt och något negativt, och som i vissa fall leder till långa och laddade diskussioner, gäller inläsningen. Hur inläsningen är gjord beskrivs i några fall som helt avgörande för läsoplevelsen, och beskrivs målande av B4:

B4: Är det olika tonarter på, olika tonarter på ett ord kan förändra känslor på det man säger.

Hur inläsningen är gjord beskrivs alltså som betydelsefullt, men det går inte att i diskussionerna finna en konsensus kring vad en god inspelning karakteriseras

av. I flera grupper påpekas dock att serier borde ha samma inläsare för varje del och att inläsningar med inlevelse är att föredra framför mer entoniga inläsningar.

Barnen beskriver även problem som uppstår vid talboksanvändning. Några barn berättar om tekniska problem som uppstått vid användningen av viss mjukvara eller hur de saknar viss funktionalitet då de använder en viss typ av spelare. Ett annat problem handlar om svårigheter med att navigera i talböckerna, där talboksformatet hindrar en typ av läsning som är vanlig vid läsning av tryckta böcker. Ett exempel som diskuteras är baksidestextens placering som barnen i följande citat menar borde komma först i en talbok, till skillnad från i tryckta böcker, eller svartböcker som är den term som används i citatet:

D3: Jag tänkte på det här med talböcker, hur man gör dem och så, alltså det kanske låter jättekonstigt, men jag tycker det är sådär jättebra med baksidestext ofta, jag tycker det är jättebra om man gör det i början av boken för även om det är liksom på baksidan så blir det ju liksom konstigt när det är i slutet, eller alltså jag personligen tycker att det är bra.

D4: Håller med dig.

D2: Med nån vanlig svartbok med svarttext då läser man ju alltid baksidestexten först så det är bra så.

D4: Det är ju svårt att göra med en ljudbok också då måste man ju hoppa mellan allting.

D3: Och de är rätt segt att lyssna på hela boken och sen kommer baksidestexten. [alla skrattar]

D1: Men finns det talböcker där det är så? [någon svarar ja och alla skrattar]

Moderator: Ni ska veta att en del tycker så, att man vill ha den, nu kommer jag in på såhär att en del tycker det är lite för avslöjande och då kan man hoppa till den, man kan ju hoppa också till baksidestexten om man vill. [alla pratar i mun på varandra]

D5: Men då måste man hoppa dit och sen måste man hoppa tillbaka.

Andra exempel som har med navigering i talböcker att göra är svårigheter att skumläsa eller att hoppa över titelbladsinformation, som i talböckerna motsvaras av en information gällande bland annat upphovsrätt, årtal och inläsare.

Barnen beskriver även andra svårigheter, som inte omedelbart har med tekniska aspekter att göra. I en grupp diskuteras hur omgivningens syn på talboksanvändning kan forma upplevelsen av läsning på ett mindre positivt sätt. Följande citat är ett utdrag ur en lång diskussion om hur klasskamrater påpekar och frågar om talboksanvändning i skolan, som för barnen tycks upplevas som störande:

E3: Det är jättemånga på lektionerna som frågar 'vad är det där?' även fast jag har berättat det typ hundra gånger.

Moderator: Mm, ja, mm.

E1: När jag har en Daisy-talbok, alltså jag vet inte hur många gånger 'får jag lyssna? får jag titta?', alltså jag bara jamen gör det så byter vi, vi kan byta kunskap så får du den här för alltså jag lovar du kommer tröttna för jag gjorde ju det efter ett tag, jag vill ju va, jag vill ju kunna läsa en vanlig bok som alla andra, men alltså nu är det mycket enklare med telefonen för det är bara örsnäck och sen så sätter man på och ingen märker något.

Moderator: Nej.

E1: Till exempel 'vad är det där?', en stor jäkla maskin bara.

De problem som beskrivs här, och även i den fortsatta diskussionen, handlar om hur den sociala situationen och andras oförståelse för läsnedsättningar kan skapa olust i läsaktiviteter. Omgivningens inställning till läsandet av talböcker kan alltså vara en viktig förutsättning för hur aktiviteten tar form. I nästa avsnitt presenteras vidare hur andra människor har betydelse då barnen letar efter och väljer böcker att läsa.

Vägar till och från talböcker

Ett utmärkande drag för barnens beskrivningar av hur de hittar talböcker och andra böcker att använda är att de ofta involverar andra personer. De flesta barn berättar omgående då de får frågan om hur de hittar böcker att läsa om hur de får tips från föräldrar, vänner, lärare och bibliotekarier. Personer i deras närhet framstår således som viktiga för barnens vägar till böcker. Under en intervju ges till och med ett prov på hur barnen indirekt tipsar varandra under själva intervjutillfället, då I2 berättar om inläsningar som han tycker särskilt om och I1 svarar med att han också vill läsa dessa böcker:

I2: För det finns, jag har alla 'Doktor [ohörbart]' på ljudbok och dom är bra för att dom pratar inte för snabbt och inte för sakta, det är perfekt tycker jag.

I1: Jag måste prova 'Doktor'.

Andra sätt att hitta böcker som barnen berättar om är genom andra medier. Några barn beskriver exempelvis hur sociala medier som bloggar och Facebook, samt tidskrifter, direktreklam och TV kan ge dem idéer om böcker att läsa. Ett annat sätt att hitta böcker som beskrivs är att gå till ett skol- eller folkbibliotek och leta bland hyllorna och läsa baksidestexter.

MTM:s webbplats, inklusive den del av webbplatsen som är särskilt designad för barn, samt de topplistor över nedladdade böcker som publiceras på webbplatserna och katalogen tas också upp under intervjuerna. Några barn berättar visserligen att det kan vara svårt att söka i katalogen, till exempel för att de har svårt att stava eller för att de får oönskade träffar. Men dessa problem beskrivs sällan som akuta eller alltför frustrerande. Till exempel påpekar en pojke att oprecisa sökningar i MTM:s mediawebb kan leda till användbara fynd:

A5: Ja så ibland så kan man inte hitta vissa böcker men då går man ändå till andra böcker.

Moderator: Mm.

A5: Så de tycker jag är bra så man kan ändå komma till andra böcker som är ändå liknande och har samma namn.

Sammanfattningsvis kan det sägas att barnen berättar att det finns många vägar som leder dem till talböcker och andra böcker att läsa. Vad berättelserna också uttrycker är det som i litteraturen om informations-sökning brukar kallas för serendipitet (Case, 2012, s. 101f) som kan beskrivas som att *råka på* ett dokument som visar sig vara relevant och användbart, även om man inte aktivt letade efter det. I berättelserna framstår således inte sökandet efter böcker som en noggrant planerad aktivitet, och inte heller som en särskilt bekymmersam aktivitet.

Viss frustration ger dock barnen uttryck för då de beskriver sitt sökande efter böcker. Det kan till exempel handla om att de böcker barnen letar efter ännu inte är inlästa, eller att de är missnöjda med beståndet på det lokala biblioteket. Det är dock viktigt att notera att dessa problem beskrivs av de grupper som också mer utförligt beskriver hur de faktiskt hittar böcker. De grupper som har minst att berätta om hur de hittar böcker, tycks också ha lite att berätta om svårigheter att hitta böcker.

Barnen beskrev under samtalen hur de tog del av talböcker genom en rad olika medier, såsom särskilda Daisy-spelare, mp3-spelare och olika datorprogram. Det ställdes specifika frågor om de använde MTM-tjänsten Egen nedladdning och också om de kände till att de kunde be om att få titlar inlästa. Svaren på dessa frågor varierade, och vid några tillfällen berättade moderatorn om MTM:s tjänster i dessa avseenden. Vid dessa tillfällen fick således intervjuerna en upplyssande funktion, vid sidan om den undersökande.

Bemötande på biblioteket

Vid intervjuerna berättar barnen, som nämnts ovan, att de hittade litteratur att ta del av via olika typer av bibliotek, både skol- och folkbibliotek, samt via MTM:s tjänst Egen nedladdning. Under intervjuerna bads också deltagarna att associera utifrån ordet bibliotek, i syfte att skapa en förståelse för hur de uppfattar institutionen bibliotek (snarare än enskilda bibliotek), och inbjuda till berättelser om deras upplevelser av och på bibliotek.

Berättelserna om bibliotek skiftar mellan de olika barnen, också inom grupperna, både vad gäller hur de trivs i biblioteksmiljöer och hur ofta de brukar besöka bibliotek. Till exempel säger två pojkar (G1 och G3) att de besöker bibliotek mycket sällan, medan en flicka (G4) i samma diskussion berättar om hur hon besöker ett bibliotek flera gånger i veckan och om den funktion detta bibliotek fyller för henne:

G4: Alltså jag brukar, alltså det är en sorts gemenskap. Biblioteket där träffas man och läser eller gör läxorna eller spelar schack.

I flera intervjuer beskrivs bibliotek också på ett ganska traditionellt sätt, som lugna och tysta ställen fyllda med böcker, som i följande utdrag:

Moderator: Jaha, ja då kommer vi över på det här med biblioteket och då tänkte jag göra samma som med talbok, nämligen säga bibliotek och fråga vad ni tänker och känner då?

I2: Ett tråkigt ställe där man sitter och läser å pluggar.

Moderator: Ja.

I1: Ja, ett ställe som man kan typ läsa och är tyst, man kan ha lugn och ro och lite sånt där.

Moderator: Mm.

I3: Typ låna böcker, läsa och...

I det här citatet ges uttryck för att biblioteksmiljön är tråkig, men också att biblioteket är en plats för lugn och ro. Just lugnet och tystnaden lyfts i flera intervjuer fram som något positivt, och i ett samtal beskrivs motsatsen – ett livligt skolbibliotek – som något problematiskt.

Även när det gäller personalen på bibliotek, så beskriver flera barn hur de uppskattar att bli bemötta med lugn. Att bibliotekarier tar sig tid och exempelvis följer med till hyllan för att visa var en bok barnen letar efter står, presenteras som goda exempel på bemötande. Hjälpsamhet och intresse för sina unga besökare beskrivs som viktigt, som i följande i citat:

Moderator: Mm, B3 då? Hur tycker du att personalen ska vara?

B3: Trevliga, snälla, ja typ, bry sig om barnen.

Moderator: Mm.

B3: Och ge bra boktips.

Samtidigt uttrycker några barn i en annan intervju att de inte vill att bibliotekarierna ska ge hjälp och förslag när de inte har bett om det, eller att de påpekar olämpliga bokval:

Moderator: [...] Ja, men hur skulle du vilja att personalen är när du träffar på dom på biblioteket?

D2: Glada och hjälpsamma.

D4: Jag tycker att det är bra på NN-biblioteket att dom ändå försöker och hjälpa till, att dom inte såhär ska bara, för att jag var med om en gång när jag var liten 'men ska du verkligen läsa det?' alltså att dom jamen som det är nu att dom är verkligen positiva att dom 'jamen den här kan ni läsa!' att dom, ja är hjälpsamma helt enkelt.

Moderator: Mm, mm.

D2: Lite som typ i en affär att dom kommer fram och frågar, alltså om dom tycker det ser ut som om man letar efter nånting.

Moderator: Mm.

D2: Och kommer fram och frågar såhär vill hjälpa till och leta fram den boken och sådär.

D1: Engagerade.

Någon: Mm.

D6: Men att dom hjälper till med rätt saker och inte försöker propa på, ja, på en massor av andra saker.

Moderator: Ja, nu, berätta lite mer där D6? Vad tänker du om?

D6: Nej, men oftast såhär när jag försöker låna en bok så, så vill dom inte ta fram den typ, eller såhär, nej, inte jätteofta längre men förut var det så försökte dom såhär 'nej, men läs de här istället', man bara 'nej, jag vill läsa den här'.

Sammanfattningsvis kan det således sägas att barnen uttrycker att de har både positiva och mindre positiva upplevelser av bemötande på olika typer av bibliotek, och att de uppskattar att få uppmärksamhet, tips och hjälp när de behöver det, men utan tillrättavisningar vad gäller bokval.

I intervjuerna ges också anledningar till att bibliotek inte besöks särskilt ofta. Några gånger kommer för korta lånetider upp som något av ett bekymmer, medan långa lånetider beskrivs som uppskattade. Ett par barn berättar att de föredrar att köpa böcker, så att de kan behålla dem så länge som de behöver dem:

A8: Men ibland så brukar vi köpa hem den så att jag får ta den tiden jag tar på mig när jag läser.

En annan anledning till få biblioteksbesök som nämns av en del barn är att de inte tycker att de behöver besöka något bibliotek rent fysiskt sedan de har börjat använda MTM:s tjänst Egen nedladdning. Som vi kan se i följande citat tycks det dock finnas en möjlighet att ändå identifiera sig som en biblioteksbesökare genom att använda sig av denna tjänst, då MTM beskrivs som en typ av bibliotek:

B4: Ja, jag tycker då när du säger 'bibliotek' så tänker jag många bibliotek, jag tänker också lite granna TPB som bibliotek.

Moderator: Mm?

B4: De, det är ju som ett ljudboksbibliotek.

Moderator: Mm.

Vad citatet ovan också visar på är bland annat att barnen inte nödvändigtvis ser skillnader mellan biblioteksinstitutioner med olika huvudmän. Det framgår också i samtalen att de inte heller alltid gör en åtskillnad mellan olika personalkategorier, som till exempel bibliotekarier eller skolpersonal. Detta talar för att de slutsatser som dras i nästa kapitel har bäring på flera personalgrupper och bibliotekstyper.

Diskussion och slutsatser

Detta avslutande kapitel består av tre delar. I dess första avsnitt diskuteras den analys av samtalen som gjorts i föregående kapitel utifrån de tre teoretiska begrepp som introducerades i kapitel 4, nämligen *läsningens materialitet*, *remediering och meningserbjudanden*. Utifrån denna diskussion ges i nästa avsnitt ett antal förslag utifrån rapportens femte och sista frågeställning. Slutligen, i det tredje avsnittet diskuteras ett antal frågor som inte kan besvaras utifrån denna studie, och förslag till vidare studier introduceras.

Diskussion

I föregående kapitel gavs beskrivningar av hur de intervjuade barnen beskrev sin läsning, sin användning av talböcker, de sätt på vilka de hittar talböcker och sina upplevelser av bibliotek. På så vis har också rapportens fyra första frågeställningar besvarats. I det följande kommer intervjuresultaten att diskuteras utifrån rapportens teoretiska utgångspunkter, för att på så vis fördjupa förståelsen för barnens berättelser och lägga en grund för besvarandet av den femte och sista frågeställningen.

I kapitel fyra introducerades idén om *läsningens materialitet*, vilken kan förstås på (minst) tre nivåer: en hårdvarunivå, en dokumentnivå och en social och institutionell nivå. Barnens berättelser i intervjuerna kan sägas röra sig på alla dessa tre nivåer.

När det gäller den första nivån, som alltså rör sig om de redskap som används för att ta del av talböcker,

så illustrerar barnens berättelser *meningserbjudanden* som hänger samman med de typer av uppspelningsapparater barnen använder sig av.

De senaste årens digitala utveckling har möjliggjort att talböcker nu kan användas genom en rad olika redskap. De olika typerna av medier som barnen berättar om bjuder på möjligheter, såväl som problem. En aspekt som skiljer sig mellan de olika uppspelningsmedierna är vad de erbjuder i termer av fysisk plats. Medan en stationär dator med ett uppspelningsprogram kräver att talboksanvändaren sitter vid datorn, eller åtminstone håller sig nära den, så tillåter mindre spelare med nedladdade böcker en större mobilitet. Barnen kan därmed använda talböcker i princip var som helst med hjälp av de mindre mp3- och Daisy-spelarna, på ett sätt som skulle kunna liknas vid läsning av en pocketbok. Men till skillnad från läsning av en tryckt bok, så går talboksanvändningen

dessutom att kombinera med andra aktiviteter, då läsaktiviteten inte nödvändigtvis behöver involvera synen.

Uppspelningsmediernas mindre storlek tycks också, enligt barnens berättelser, erbjuda möjligheten att göra talboksanvändningen till en privat aktivitet, som kan liknas vid tyst läsning av en tryckt bok. Visserligen kan även stationära och större spelare användas i ensamhet, men små spelare med hörlurar möjliggör en större flexibilitet när det gäller val av plats för enskild talboksanvändning. En aspekt av de mindre spelarnas fördelar handlar om att de, till skillnad från större spelare, inte väcker omgivningens uppmärksamhet. I samtalen delar barnen med sig av berättelser om de svårigheter deras läsnedsättningar för med sig, och några av barnen berättar om de upplevelser av stigmatisering som användning av talböcker innebär i sociala sammanhang där den tryckta boken är norm. Genom att göra talboksanvändningen mindre synlig, och mer lik exempelvis lyssnandet på musik, möjliggörs en normalisering av aktiviteten.

De mindre spelarna medger dock inte alltid att talböckernas alla inbyggda funktioner kan användas. Att lyssna på en talbok genom en mp3-spelare innebär till exempel att många navigeringsfunktioner inte kan användas. Det går inte heller att ta del av den text och de bilder som ingår i formatet Daisy text och ljud.

Formaten Daisy ljud och Daisy text och ljud, innefattar båda egenskaper som påminner om tryckta böckers egenskaper. De *meningserbjudanden* dessa format innebär innefattar den andra nivån av materialitet som introducerats ovan, med andra ord den dokumentnivå där lagringen och uppmärkningen av ljud, bild och text får betydelse för talbokens användningsmöjligheter.

Barnens berättelser om hur de utnyttjar – och inte utnyttjar – de möjligheter som finns inbyggda i talböckerna, samt de berättelser om hur de kan sakna viss funktionalitet, kan diskuteras i termer av *remediering*. Många av de funktioner som Daisy-formatet innefattar kan ses som ett sätt att försöka låna, eller imitera, egenskaper från den konventionella, tryckta boken. Daisy-formatet, om använt via en viss typ av spelare eller mjukvara, tillåter användaren att exempelvis bläddra mellan bokens olika delar, navigera mellan textens olika rubriker och sätta bokmärken. Men Daisy text och ljud, som även innefattar den inlästa texten i fulltext, kan användaren dessutom följa med i den skrivna texten medan denne lyssnar på inläsningen. Av gruppintervjuerna att döma tycks det dock som att barnen använder dessa funktioner i tämligen liten utsträckning, och att de finner dem svårare användbara. Varför så är fallet är svårt att bedöma

enbart utifrån intervjuerna, men barnens berättelser väcker onekligen frågor om Daisy-formatet (jfr CEDI, 2010, s. 26).

En fråga som uppstår handlar om den betydelse som barnen tillskriver de *remedieringsförsök* som Daisy-formatet innefattar. I diskussionerna görs en tydlig åtskillnad mellan tryckta böcker och talböcker, något som bland annat kommer till uttryck i användningen av verben *att läsa* och *att lyssna*, som diskuterades under rubrik ”Att använda talböcker”, sid 27f. Det framgår också att barnen tillskriver talboken en rad möjligheter, inklusive möjligheter att överbygga sina läsnedsättningar och ta del av texter som de av olika anledningar har svårt att ta till sig i tryckt format. Talboken får således en kompensande funktion. Men samtidigt tycks en fördel med talböckerna vara att de är något annat än en konventionell, tryckt bok.

Av analysen av samtalen framgår att barnen tillskriver talboken *meningserbjudanden* som så att säga leder i två olika riktningar, å ena sidan mot den typ av medium, den tryckta boken, som talböckerna *remedierar*, men å andra sidan mot ett medieformat som kan ses som mer självständigt. Barnens berättelser visar på att de genom sin konkreta användning av talböcker realiserar, men även väljer bort och går utöver en del av de möjligheter som har byggts in i Daisy-formatet. Förhållandet mellan talboken och den tryckta boken kan således sägas vara dynamiskt så tillvida att det förändras genom den faktiska användningen av talböcker.

I kapitel 4 betonas att talboksanvändning, precis som all medieanvändning, sker inom ramen för institutionella och sociala praktiker, vilket beskrivs som den tredje nivån av materialitet. Av barnens berättelser framgår att de sociala sammanhang där deras användning av talböcker sker, har betydelse för hur dessa aktiviteter tar form. Ett tydligt spår i berättelserna är att människor i barnens omgivning, som familj, vänner och olika professionella grupper, har betydelse för barnen då de hittar talböcker. Även om användning av talböcker beskrivs mer som en individuell aktivitet, snarare än en kollektiv, så spelar den sociala och institutionella inramningen roll för hur aktiviteten tar form. Möjligen skulle det kunna ses som att den enskilda användningen av talböcker är ett uttryck för en socialt skapad idé om att läsning är en aktivitet som framförallt bör ske enskilt (jfr Dolatkhan, 2010, s. 111f). Genom användningen av hörlurar möjliggörs denna typ av användning och talboksanvändning får därmed likheter med läsning av tryckta böcker.

En viktig fråga gäller dock den mening som människor och institutioner i barnens omgivning tillskriver användning av talböcker. Till viss del tyder intervjuerna på att talböckernas kompensatoriska

roll, snarare än deras egenart, är den som har företräde i de sociala och institutionella praktiker som barnen är delar av (jfr Adetoro, 2012, s. 93). De idéer som barnen uttrycker kring att talboksanvändning inte kan ses som läsning, och som kanske till och med kan ses som en form av genväg eller fusk, tyder på att de uppfattar att läsning av tryckt text är ett – trots att det kan för dem vara ouppnåeligt – ideal. Samtidigt ser barnen *meningserbjudanden* i talboken som tar dem bortom denna föreställning om läsning av tryckt text som norm. Förslag om innebörden av detta, samt övriga identifierade aspekter av talboksanvändningens materialitet, presenteras i det följande.

Slutsatser – förslag till vidareutveckling

Den femte och sista frågeställning som denna rapport har att besvara gäller hur de svenska biblioteken, utifrån barnens beskrivningar av sin läsning, sin användning av talböcker, de sätt på vilka de hittar talböcker och sina upplevelser av bibliotek, skulle kunna vidareutveckla sin service gentemot målgruppen unga talboksanvändare. Med svenska bibliotek avses här alla typer av bibliotek som talboksanvändande barn kommer i kontakt med, vilket inkluderar folkbiblioteken och skolbiblioteken, såväl som MTM. Svaret på denna fråga formuleras i det följande i tre sammanhängande förslag.

Det första förslaget handlar om en fokusförskjutning i bibliotekens uppsökande arbete och marknadsföring av talböcker. Av fokusgrupperna framgår att de problem barnen beskriver ifråga om talböcker handlar om användning, snarare än tillgång till och sökande av talböcker.

Ett sätt för biblioteken att vidareutveckla servicen gentemot unga talboksanvändare torde därmed vara att i sitt arbete betona hur barnen kan *använda* talböcker.

Grunden för denna användning är givetvis ett välfungerande system för tillgängliggörande och förmedling av talböcker, men ett aldrig så välfungerande system för lagring och sökning av talböcker kan inte i sig få barn att använda talböcker.

Det andra förslaget handlar om talbokens roll i relation till den tryckta bokens. I barnens berättelser kan två sätt att förstå talboksanvändning identifieras, antingen som en kompensatorisk aktivitet eller som en aktivitet i sin egen rätt. Det ena sättet behöver inte

nödvändigtvis ses som generellt sett mer användbart än det andra. Vad som däremot är viktigt är att de professionella grupper som har i uppgift att förmedla och stötta talboksanvändning kan uppmuntra båda synsätten.

Ett sätt att vidareutveckla servicen gentemot unga talboksanvändare är att, från en övergripande till en lokal nivå, föra en kritiskt reflekterande diskussion kring *varför* det är viktigt att förmedla talböcker.

I fokusgrupperna framgår att den sociala omgivningen har stor betydelse för de sätt på vilka barnen använder talböcker. Om deras användning av talböcker tillåts förstås på en rad olika sätt utöver det kompensatoriska skulle aktiviteten talboksanvändning kunna uppvärderas, både av barnen själva och av de institutioner som är inblandade i förmedlingen och tillgängliggörandet av talböcker.

Det tredje förslaget kan måhända framstå som i det närmaste banalt, men är samtidigt det mest betydelsefulla då det betonar vikten av varje enskilt möte mellan de professionella – bibliotekarier, biblioteksassistenter, lärare och andra – och talboksanvändande, och presumtivt talboksanvändande barn. I barnens berättelser finns flera exempel på hur mindre bra bemötanden, som kan ligga många år tillbaka i tiden, tycks vara svåra att glömma.

Ett sätt att vidareutveckla servicen gentemot målgruppen är att alltid betona vikten av ett professionellt bemötande i varje enskild kontakt med unga redan existerande och potentiellt blivande talboksanvändare.

En konsekvens av insikten om att andra människor och sociala sammanhang har en avgörande betydelse för barns läsoplevelser är alltså att uppvärdera det mellanmännsliga mötet som sker i samband med talboksförmedling.

Obesvarade frågor

I metodkapitlet diskuterades vilken typ av kunskap vi kan nå – och inte nå – med hjälp av fokusgruppsintervjuer. Denna studie är inte en studie av användning

av ett enda specifikt informationssystem, vilket skulle kräva andra metoder. Det går inte heller att dra alltför långtgående slutsatser vad gäller barns och ungas önskemål generellt när det gäller exempelvis utformning av talböcker, mjukvara och katalog, på grund av studiens urvalsförfarande. Samtidigt framkommer det önskemål vad gäller sådana mer tekniska aspekter i intervjuerna, och även vad gäller hur inläsningar bäst görs och titlar som barnen saknar. Detta talar för att en studie, byggt på ett representativt urval, liksom studier av specifika system, specifika typer av spelare och specifika typer av talböcker med fördel skulle kunna genomföras, för att vidareutveckla MTM:s service gentemot målgruppen.

Något som inte helt gick att förutse i designen av studien var att intervjuerna främst skulle komma att handla om skönlitteratur. För att bättre kunna förstå talboksanvändande barns erfarenheter av facklitteratur, och för deras användning av talböcker i studiesyfte, skulle således vidare studier behöva genomföras. Detta skulle möjligen kunna leda till en annan förståelse för aktiviteten talboksläsning och talböckernas egenart, respektive kompenserande funktion. Att ta del av och använda facklitteratur via talböcker skulle förmodligen kunna ses som en aktivitet som skiljer sig från talboksanvändning i relation till skönlitteratur.

Den studie som har presenterats i denna rapport bygger på, vilket titeln anger, barns berättelser om talboksanvändning. Deras faktiska användning såsom den utspelar sig i olika sammanhang har således inte studerats. Då en av de tre övergripande slutsatserna av studien just betonar betydelsen av *användning* av talböcker ter det sig rimligt att vidare studier av barns användning av talböcker, så som dessa aktiviteter tar form i olika sammanhang, skulle skapa en än djupare förståelse för denna användning och hur den bäst kan stöttas.

Käll- och litteraturförteckning

Opublicerade källor

9 fokusgruppsintervjuer genomförda under första halvan av 2012 (se bilaga 1)
1 intervju med Jenny Nilsson vid MTM, 2012-10-15
Konsultavtal mellan MTM och Högskolan i Borås
MTM:s projektdirektiv för projektet ”Barns tankar om talböcker”

Publicerade källor och litteratur

Adetoro, N. (2012). Alternative format preferences among secondary school visually impaired students in Nigeria. *Journal of Librarianship and Information Science*, 44(2), 90-96.

Bomer, R. (2003). Things that make kids smart: A Vygotskian perspective on concrete tool use in primary literacy classrooms. *Journal of Early Childhood Literacy*, 3(39), 223-247.

Case, D.O. (red.) (2012). *Looking for information: A survey of research on information seeking, needs, and behavior*. (3., [expanded] ed.) Bingley: Emerald.

CEDI. (2010). *Brugerundersøgelse: Nota*. København: Nota Tillgänglig via: <http://www.nota.nu/brugerundersogelse-nota> [2012-10-17].

Dahlström, M. (2002). Vidgade vyer inom bokhistoria: Kilgours bokevolution. *Svensk Biblioteksforskning*, 14(1), 67-71.

Dolatkah, M. (2010). Barnbiblioteken och läsandets fyra ”M”. Ingår i F. Hultgren, K Rydsjö & L. Limberg (red) *Barnet, platsen, tiden: Teorier och forskning i barnbibliotekets omvärld*. Stockholm: Regionbibliotek Stockholm. S. 103-129.

Dolatkah, M. (2011). *Det läsande barnet: Minnen av läspraktiker 1900-1940*. Borås: Valfrid. Diss.

Epinion for Nota. (2011). *Lærerundersøgelse : En undersøgelse af forudsætninger for hjælp til elever med*

ordblindhed/ svære læsevanskeligheder blandt speciallærere, klasselærere og skolebibliotekarer i den danske folkeskole. København: Nota. Tillgänglig via: <http://www.nota.nu/forudsætninger-for-hjælp> [2012-10-19]

Francke, H. (2008). *(Re)creations of scholarly journals: Document and information architecture in open access journals*. Borås: Valfrid. Diss.

Gibson, J.J. (1986 [1979]). *The ecological approach to visual perception*. Hillsdale, N.J.: Lawrence Erlbaum Associates.

Halldén, G. (2003). Barnperspektiv som ideologiskt eller metodologiskt begrepp. *Pedagogisk forskning i Sverige*, 8(1-2), 12-23.

Hedemark, Å. (2011). *Barn berättar: En studie av 10-åringars syn på läsning och bibliotek*. Stockholm: Svensk biblioteksförening.

Helmersson, D. (2012). Talbok. Ingår i *Nationalencyklopedin*. Tillgänglig via <http://www.ne.se/lang/talbok> [2012-11-19]

Hildén, A. (2008). *Daisy text och ljud: En enkätundersökning bland elever och lärare*. Johanneshov: Talboks-och punktskriftsbiblioteket. Tillgänglig via: http://www.mtm.se/forskning_utveckling/anvandarundersokningar/ [2012-10-19].

Lundgren, L. (2009) Fokusgrupper. Ingår i *Ett steg till!: en metodbok för biblioteksutveckling: Tvinningprojektets slutrapport*. Stockholm: Regionbibliotek Stockholm. S. 26-33

Lundh, A. (2011). *Doing research in primary school: Information activities in project-based learning*. Borås: Valfrid. Diss.

Marková, I., Linell, P., Grossen, M., & Salazar Orvig, A. (2007). *Dialogue in focus groups: Exploring in socially shared knowledge*. London: Equinox Publishing.

Nilsson, J. (2008). Talböcker och ljudböcker. Ingår i J. Nilsson (red.) *Olika sätt att läsa: Om barn med funktionsnedsättningar och deras läsning*. Lund: BTJ förlag. S. 44-51.

Nota. (2010). *Notas unge ordblide superbrugere*. København: Nota. Tillgänglig via <http://www.nota.nu/notas-superbrugere> [2012-10-19].

- Nota. (2011). *Hjälpeämnen och adgang til læring blandt børn og unge med ordblindhed / svære læsevanskeligheder*. København: Nota. Tillgänglig via: <http://www.nota.nu/epinion-2011> [2012-10-17].
- Nota. (2012). De nye læsere: Essaysamling om nye medier og svage læsere. København: Nota. Tillgänglig via: <http://www.nota.nu/de-nye-laesere-essaysamling-om-nye-medier-og-svage-laesere> [2012-10-19].
- Pors, N.O. (2011). *Evaluering af projektet "Unge ordblinde i hele landet"*. København: Nota. Tillgänglig via: <http://www.nota.nu/sites/default/files/Evaluering.pdf> [2012-11-19]
- Rydsjö, K. (2012). *Dags att höja ribban!?: En rapport om samverkan mellan barnhälsovård och bibliotek kring små barns språk- och litteracitetsutveckling*. Halmstad: Region Halland. Tillgänglig via: <http://www.regionhalland.se/sv/utveckling-och-tillvaxt/bestall-och-ladda-ner/kultur/regionbiblioteket/dags-att-hoja-ribban/> [2012-10-12].
- Qvarsell, B. (1998). Ny värld, nya barn, nya arenor?: Om barnen, pedagogiken och IT. *Human IT*, 2(4). Tillgänglig via: <http://etjanst.hb.se/bhs/ith/4-98/bq.htm> [2012-11-12].
- Sandin, A.S. (2011). *Barnbibliotek och lässtimulans: Delaktighet, förhållningssätt, samarbete*. Stockholm: Regionbibliotek Stockholm.
- Sundin, O., Francke, H. & Andersen, J. (2009). Materialitet och remediering: Konsekvenser för informationskompetens. Ingår i J. Hedman & A. Lundh (red) *Informationskompetenser: Om lärande i informationspraktiker och informationssökning i lärandepraktiker*. Stockholm: Carlsson. S. 181-206.
- Säljö, R. (2009). Medier och det sociala minnet: Dokumentationspraktiker och lärande från lertavlor till Internet. Ingår i J. Hedman & A. Lundh (red) *Informationskompetenser: Om lärande i informationspraktiker och informationssökning i lärandepraktiker*. Stockholm: Carlsson. S. S. 13-35.
- Thomsson, H. (2002). *Reflexiva intervjuer*. Lund: Studentlitteratur.
- TPB. (2010). *Vilka är talbokslåntagarna och vad lånar de?: Användarundersökning med BOOK-IT som källa*. Tillgänglig via: <http://www.mtm.se/forskning-utveckling/anvandarundersokningar/> [2012-10-19].
- TPB. (2011). *Daisy-teknik*. Tillgänglig via: http://www.mtm.se/verksamhet/produktion/Daisy_teknik/ [2012-11-19]
- TPB. (2012a). *Barn- och ungdomsstrategi: 2012-2014: Barn- och ungdomsstrategi för TPB*. Tillgänglig via: http://www.mtm.se/om_tpb/uppdrag/strategier/ [2012-11-19]
- TPB. (2012b). *Egen nedladdning*. Tillgänglig via: http://www.mtm.se/verksamhet/ladda_ned/egen/ [2012-11-19]
- TPB. (2012c). *Om TPB*. Tillgänglig via http://www.mtm.se/om_tpb/ [2012-11-19]
- TPB. (2012d). *Ordlista*. Tillgänglig via: http://www.mtm.se/om_webbplatsen/ordlista/ [2012-11-27]
- Wertsch, J.V. (1998). *Mind as action*. New York: Oxford University Press.
- Windfeldt, T.B. & Hundevadt, T. (2010). *Brugerstudier af unge ordblinde i Danmark*. København: Innovationlab for Nota. Tillgänglig via: <http://www.nota.nu/brugerstudier-af-unge-ordblinde> [2012-10-19].

Bilaga 1 – Översikt fokusgrupper

Grupp	Datum	Moderator	Deltagare
A	2012-02-15	Jenny Nilsson (Anna Fahlbeck med som observatör)	1. Flicka 11 år 2. Pojke 9 år 3. Pojke 11 år 4. Flicka 13 år 5. Pojke 14 år 6. Flicka 12 år 7. Flicka 10 år 8. Flicka 12 år
B	2012-02-27	Anna Fahlbeck (Jenny Nilsson med som observatör)	1. Flicka 11 år 2. Pojke 11 år 3. Pojke 11 år 4. Pojke 12 år
C	2012-02-28	Jenny Nilsson (Anna Fahlbeck med som observatör)	1. Pojke 12 år 2. Pojke 11 år 3. Pojke 10 år 4. Pojke 13 år 5. Pojke 12 år 6. Pojke 12 år 7. Pojke 13 år 8. Pojke 13 år
D	2012-03-10	Jenny Nilsson (Gun Olsson med som observatör)	1. Flicka 14 år 2. Flicka 16 år 3. Flicka 15 år 4. Flicka 14 år 5. Flicka 13 år 6. Pojke 13 år

E	2012-03-21	Jenny Nilsson (Anna Fahlbeck med som observatör)	<ol style="list-style-type: none"> 1. Pojke 11 år 2. Pojke 12 år 3. Flicka 13 år 4. Flicka 9 år
F	2012-05-07	Jenny Nilsson	<ol style="list-style-type: none"> 1. Pojke 10 år 2. Pojke 11 år 3. Flicka 15 år 4. Flicka 15 år 5. Pojke 15 år 6. Flicka 13 år 7. Flicka 15 år 8. Flicka 15 år 9. Flicka 15 år 10. Pojke 13 år
G	2012-05-14	Jenny Nilsson (Lena Boqvist med som observatör)	<ol style="list-style-type: none"> 1. Pojke 11 år 2. Pojke 11 år 3. Pojke 11 år 4. Flicka 12 år
H	2012-05-15	Jenny Nilsson (Lena Boqvist med som observatör)	<ol style="list-style-type: none"> 1. Pojke 11 år 2. Pojke 14 år 3. Pojke 12 år 4. Pojke 13 år
I	2012-05-15	Jenny Nilsson (Lena Boqvist med som observatör)	<ol style="list-style-type: none"> 1. Pojke 12 år 2. Pojke 12 år 3. Flicka 9 år

Bilaga 2 – Samtalsguide

Inleda med att kort berätta om uppdraget (2 min)

Förklara:

att TPB vill ha barns åsikter om talböcker

att det är viktigt att få deras idéer för det är för dem TPB har talböcker

att inget av det som de säger kan vara fel

att de ska utgå från vad de tycker och tänker

att den här insamlingen av idéer och tankar görs för att utveckla talböckerna

att det de tycker kan göra att vi förändrar något, men det är inte säkert att vi gör precis som just de vill

att det som sägs är anonymt, ingen kommer att veta att just de tycker så här

Inledande runda: (5 min)

Alla säger sitt namn och något de tycker om att göra på fritiden

Associationsövning. (3 min att tänka/skriva + 5 min prata)

Om jag säger talbok vad tänker och känner du då?

Alla får tänka efter och om de vill skriva ner några ord. Sedan berättar alla i tur och ordning och får sedan reagera på de andras tankar och känslor.

1. Läsning (10 min)

Vad ger dig läslust, vad gör att det är kul att läsa en talbok för dig?

Berätta om en talbok du tycker om!

Vad brukar du läsa för böcker?

Berätta om vad du inte tycker om att läsa?

Läser du talböcker på fler språk än svenska?

Var gillar du att vara/sitta/ligga när du läser talböcker?

Läser någon högt för dig, berättar för dig, nu eller när du var liten?

2. Hitta sin läsning (10 min)

Har du någon som tipsar dig om läsning; föräldrar/kompisar/lärare/biblioteket?

Hur får du tag på dina talböcker?

Får du lästips via webben?

(Barnens TPB, KP, bokhandel osv)

Pratar du om läsning av talböcker med någon? Vem?

Var pratar du om läsning av talböcker?

Får du läsa de talböcker du vill?

3. Bibliotek och bemötande (10 min)

Om jag säger bibliotek – vad tänker och känner du då?

Hur ofta går du till biblioteket?

Berätta vad gör du på biblioteket, när du var där senast – vad gjorde du då?

Vad brukar du låna på biblioteket?

Vem går du på biblioteket tillsammans med?

Hur vill du att personalen ska vara när du träffar de på biblioteket?

Vad vill du ha hjälp med av personalen?

4. Talböckerna - utformning och urval (10 min)

Vad använder du när du lyssnar på talböcker? Dator? Mp3-spelare? Daisy-spelare? Annat?(Amis?)

Brukar du använda särskilda funktioner som att sätta bokmärke, söka upp en särskild sida eller ändra hastigheten på uppläsningen? Annat?

Hur skulle du vilja att texten och bilden såg ut på skärmen?

Hur vill du att själva inläsningen ska vara? Har du någon särskild favorit bland inläsare?

Händer det att du inte hittar de talböcker du vill ha? Saknar du några sorters böcker? – roliga, spännande, hemska, om hästar, drakar, sport?

Vet du hur du ska göra om du vill få en bok inläst som talbok?

Om TPB vill få fler barn intresserade av att läsa talböcker, hur borde man göra då?

Avslutning (5 min)

Sammanfatta samtalets viktigaste delar. Fyll i deltagarlista med mejl för återkoppling och ge tackgåvan.

Bilaga 3 – Blankett för samtycke

talboks- och
punktskriftsbiblioteket

Datum
2011-11-28

Vår referens
jn

Tillstånd från målsman

Talboks- och punktskriftsbiblioteket, TPB, är en statlig myndighet som bl a arbetar med att producera och förmedla talböcker.

För att talböckerna och servicen kring dem ska bli så bra som möjligt vill vi ta reda på vad barn tycker. Vi samarbetar därför med bibliotek i landet för att få träffa barn i fokusgrupper. I fokusgruppen får barnen vid ett tillfälle diskutera med andra barn vad de tycker om talböcker. Barnens tankar sammanfattas sedan bland annat i en rapport och i den är alla barn anonyma.

TPB hoppas att du vill ge ditt tillstånd till att ditt barn är med i en av dessa fokusgrupper.

Med vänliga hälsningar
Jenny Nilsson
Barnbibliotekarie
TPB

Ditt barn är välkommet till fokusgruppen om talböcker på

Bibliotek:.....

Datum:.....

Postadress
Box 5113
121 17 Johanneshov

Besöksadress
Palmfeltsvägen 5

Telefon
08-58 00 27 00

Telefax
08-58 00 27 70

E-post
tpb@tpb.se

Härmed ger jag mitt tillstånd till att mitt barn är med i en fokusgrupp för att berätta vad hon/han tycker om talböcker.

Barnets namn:.....

.....
Ort Datum

.....
Namnunderskrift

.....
Namnförtydligande

Bilaga 4 – Intervjufrågor

Frågor inför Skypesamtal 2012-10-15. Anna Hampson Lundh intervjuar Jenny Nilsson.

Frågorna rör dels genomförandet av intervjuerna, dels teman och detaljer i själva intervjuerna.

Frågor om genomförandet av fokusgrupperna

1. Nedan har jag gjort en översikt över det empiriska materialet. Stämmer denna? T.ex. är jag osäker på uppgifterna om vem som observerar respektive samtal. Det skulle också vara fint om uppgifterna om "Plats" kunde kompletteras med en mer specifik uppgift – det låter i en eller ett par av intervjuerna som att de genomförs på eller i nära anslutning till en skola. Stämmer detta?
2. Hur kan jag beskriva urvalsförfarandet i rapporten? Hur valdes de deltagande barnen ut? Vilka urvalskriterier fanns?
3. Vet vi vilka modersmål barnen hade? Jag får uppfattningen att de flesta (alla?) har svenska som modersmål?
4. Skulle jag kunna få tillgång till den senaste versionen av intervjuguiden? Jag har bara det utkast vi diskuterade inför genomförandet.

Frågor om innehållet i fokusgrupperna

1. En fråga som jag skulle vilja diskutera gäller det grundläggande begreppet läsning, som ju betecknar den aktivitet som fokusgrupperna handlar om. När frågorna ställs om läsning i intervjuerna, vad tänker du avses? Finns det typer av läsning som inte kan inkluderas i det ni ställer frågor om?
2. Ett intressant tema i samtalen handlar om skillnaden mellan att läsa talböcker och att läsa "vanliga" tryckta böcker. I intervjuerna använder moderatoren i regel uttrycket "Att läsa talböcker", vilket ibland leder till diskus-

sioner. Barnen använder både *läsa* och *lyssna* när de talar om talböcker.

Hur ser du på detta? Är det viktigt för TPB att framhålla att talböcker är något man läser? Om det är så, vad är bakgrunden till detta?

3. I några av fokusgrupperna (t.ex. intervju B, s. 17-18; intervju G, s. 17) talar barnen om, om jag förstår det rätt, att inledningen av talböckerna är lite tradiga. Vad är det som finns med här? Handlar det om titelbladsinformation?
4. Det ställs flera frågor om Amis i intervjuerna. Skulle du kunna berätta lite mer om programmet? Är det önskvärt för TPB att programmet används?
5. KP som en källa för boktips och möjlig kanal för reklam kommer upp från moderatorernas sida i samtalen. Hur kommer det sig att det ställs frågor om just KP?
6. Om jag förstår det rätt, så gick intervju C och intervju E lite trögt. Vad kommer sig detta av, tror du?
7. I intervjun B nämns en app, "Boken i örat". Vet du vad det är för en app?
8. I intervju C är det en pojke som använder sig av en tolk. Vad talar pojken för språk?
9. Vad är "O'boy" som de talar om i intervju D (s.6)?
10. I intervju D talas det om "svartskrift" och "svartbok". Förstår jag det rätt att detta är termer för icke-punktskrift och icke-punktskriftsböcker?

Talande böcker och läsande barn

Barn berättar om talboksanvändning

I denna rapport från Myndigheten för tillgängliga medier, MTM, redovisas en undersökning kring hur barn upplever talböcker och bibliotekens service till dem. Bakgrunden till studien är formulerad i myndighetens Barn- och ungdomsstrategi för 2012-2014.

Materialet samlades in av MTM:s medarbetare i form av nio fokusgruppssamtal som organiserades av fyra läns-/regionbibliotek samt Synskadades Riksförbund. Sammanlagt deltog 51 barn, 30 pojkar och 21 flickor, i åldrarna 9 till 16 år som alla hade någon form av läsnedsättning, som läs- och skrivsvårigheter inklusive dyslexi eller synnedsättningar.

Syftet med rapporten är att skapa en fördjupad förståelse för unga talboksanvändare och utifrån denna förståelse skapa en grund för att vidareutveckla de svenska bibliotekens service till denna målgrupp. Den är sammanställd av Anna Hampson Lundh, filosofie doktor, och lektor vid Högskolan i Borås.